

Når besteforeldre er fosterforeldre for egne barnebarn

«For vi er glade i dem, sant?!»

Astrid Reidun Eide

VID vitenskapelige høyskole

Oslo

Masteroppgave

Master i familierterapi og systemisk praksis

Antall ord: 25690

14.08.2020

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Målet for denne kvalitative studien har vært å få mer kunnskap om hvordan besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn har opplevd seg ivaretatt. Problemstillingen er: Hvordan opplever besteforeldre som er fosterforeldre at deres behov for støtte og oppfølging ivaretas? For å besvare problemstillingen har jeg intervjuet fem besteforeldre som er fosterforeldre. De er rekruttert gjennom et regionalt Bufetat-kontor og en kommunal barneverntjeneste. Tre hovedfunn ble identifisert ved hjelp av Interpretative Phenomenological Analysis:

1. Tiltak fra barneverntjenesten har hatt betydning
2. Sensitivitet og hensyntaken fra barneverntjenesten har hatt betydning
3. Samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten har hatt betydning

Funnene er drøftet med utgangspunkt i et systemisk perspektiv og relevant teori og forskning. Informantene mente at tiltakene og hjelpen de hadde mottatt fra barneverntjenesten hadde vært nyttig og støttende for dem som fosterforeldre til barnebarnet. I samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten var det viktig for fosterforeldrene at de ble vist hensyn for sin situasjon og møtt med kunnskap og sensitivitet. Fosterforeldrene etterlyste forståelse for sin «dobbelrolle» som både foreldre og fosterforeldre, samt forståelse for endringene i familiesystemet som følge av at barnebarnet flyttet til dem. Det asymmetriske maktforholdet mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene hadde betydning for samarbeidet. Likevel tilkjennega informantene lojalitet til barneverntjenesten og deres intensjoner.

Emneord:

Besteforeldre, slektsfosterforeldre, fosterforeldre, fosterbarn, barneverntjeneste

Veiledere:

Elin Endresen Helle (til desember 2019), familieterapeut

Lennart Lorås (fra februar 2020), professor

Abstract

Through this study the goal has been to collect more knowledge about how grandparents, who are foster parents for their own grandchildren, have felt that they have been taken care of. This study is qualitative with the problem: How do grandparents who are foster parents feel that their need for support and follow-up is met? To answer the question, I have interviewed five grandparents who are foster parents. They were recruited through a regional Bufetat (Child, Youth and Family Services) office and a municipal child welfare service in a larger municipality. Three main findings were identified using Interpretative Phenomenological Analysis:

1. Measures from the child welfare service have been important
2. Sensitivity and consideration from the child welfare service have had an impact
3. The co-operation between the foster parents and the child welfare service have had an impact

The findings are discussed based on a systemic perspective and relevant theory and research. The informants believed that the measures and help they had received from the child welfare service had been useful and supportive for them as foster parents of the grandchild. In the close collaboration between the foster parents and the child welfare service, it was important for the foster parents that they were shown consideration for their situation and met with knowledge and sensitivity. The foster parents called for an understanding of the "double role" they stood in as both parents and foster parents, as well as an understanding of the changes in the family structure as a result of the grandchild moving to them. The asymmetric power relationship between the child welfare service and the foster parents is important for the collaboration, nevertheless the interview objects declared loyalty to the child welfare service and believed that the child welfare service had good intentions for them and their grandchild.

Keywords:

grandparent, kinship foster parent, foster parent, foster child, child welfare services

Forord

Det er mange jeg vil takke for støtte og gode bidrag i «masterprosessen». De systemene jeg tilhører har merket mitt fokus på «familieterapi og systemisk praksis». Studien har engasjert meg, og jeg har delt med de som var villige til å lytte. Mange har lyttet og gitt av sin tid og sine refleksjoner og således tilført meg nye tanker og ideer.

Jeg vil først takke barneverntjenesten i Stavanger som tilrettela og gjorde det mulig for meg å gjennomføre studien. Det har vært en lærerik prosess, som jeg håper også skal komme arbeidsplassen, kollegaer og mine klienter til gode. Jeg vil takke gode kollegaer som har vist interesse, tatt seg tid til å drøfte mine problemstillinger og gitt støtte og oppmuntringer underveis.

Uten informantene som stilte til intervju, hadde ikke denne studien vært mulig. Jeg vil takke dem for at de ga av sin tid og at de delte av sine erfaringer, refleksjoner og meninger. Informantenes historier oppleves som en gave jeg er gitt, men som skal gis videre. Jeg håper at jeg har forvaltet «gaven» slik at den også kan være nyttig for andre.

Tusen takk til klasselærer og veileder Lennart Lorås for alle gode bidrag. Du har gitt kunnskap, konstruktive tilbakemeldinger, støtte, energi og oppmuntringer som har pushet meg fremover. Takk til Elin Endresen Helle som var veileder gjennom den første krevende perioden på masterprosjektet, og hjalp meg med å forstå hvordan en slik oppgave henger sammen og hva som kreves. Takk også til mine medstudenter som har bidratt til gode refleksjoner og hatt betydning for et godt og utviklende læringsmiljø.

Sist, men ikke minst vil jeg takke Kjell, Andreas og Johannes for støtte, oppmuntring og all teknisk bistand. Uten velvilje og gode tanker fra dere hadde ikke denne studien vært hverken påbegynt eller avsluttet. Takk!

Astrid Eide

Stavanger, august 2020

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Begrepsavklaringer.....	2
1.3	Oppgavens oppbygging.....	2
2	Teori.....	4
2.1	Barneverntjenesten og fosterhjemsoppdraget.....	4
2.1.1	Fosterhjem.....	4
2.2	Fosterforeldre og barneverntjeneste har et asymmetrisk maktforhold.....	7
2.3	Samarbeidende dialogisk tilnærming.....	9
2.4	Tilknytningsteori.....	12
2.5	Systemteori.....	14
2.6	Familiebegrepet i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv.....	16
2.7	Skam.....	18
2.8	Relevant forskning.....	20
3	Metode.....	23
3.1	Kvalitativ metode.....	23
3.1.1	Utvikling av intervjuguide.....	23
3.1.2	Utvalg og rekruttering.....	25
3.1.3	Presentasjon av informantene.....	26
3.1.4	Gjennomføring av intervjuene.....	27
3.1.5	Transkribering av intervjuene.....	28
3.1.6	Egen forståelse.....	29
3.2	Analyse.....	29
3.2.1	Interpretative Phenomenological Analysis.....	30
3.2.2	Analyse av datamaterialet.....	31
3.2.3	Eksempel på kode-prosessen.....	34
3.3	Forskningsetikk.....	34
3.4	Validitet og reliabilitet.....	35
4	Presentasjon av funn.....	37
4.1	Tiltak fra barneverntjenesten har hatt betydning.....	37
4.1.1	Konkret hjelp har vært støttende.....	38

4.1.2	Praktisk hjelp har vært hjelpsomt.....	40
4.2	Sensitivitet og hensyntaken fra barneverntjenesten har hatt betydning	42
4.2.1	Barneverntjenesten må vise forståelse for fosterforeldrenes «dobbelrolle» og hva den innebærer	42
4.2.2	Barneverntjenesten må være sensitive og ta hensyn til rollene i familiesystemet.....	45
4.3	Samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten har hatt betydning	49
4.3.1	Relasjonen har hatt betydning for samarbeidet	49
4.3.2	Barneverntjenestens rolle kan gi fosterforeldrene styrke.....	52
5	Diskusjon.....	55
5.1	Betydningsfulle tiltak fra barneverntjenesten.....	55
5.2	Fosterforeldre trenger å oppleve seg forstått	59
5.3	Kunnskap om systemteori synes viktig i endringsprosesser	62
5.4	Erkjennelse av maktstrukturen kan åpne for samarbeid.....	65
6	Avsluttende del.....	69
6.1	Implikasjoner for praksis	69
6.2	Implikasjoner for forskning	70
6.3	Mulige svakheter med studien.....	70
6.4	Avsluttende kommentarer.....	71
	Litteraturliste	72
	Vedlegg	76
	Vedlegg 1	76
	Vedlegg 2	78
	Vedlegg 3	81
	Vedlegg 4	82
	Vedlegg 5	83

1 Innledning

Jeg arbeider til daglig med veiledning til fosterforeldre i den kommunale barneverntjenesten. Der møter jeg stadig fosterforeldre som er i nær slekt med sitt fosterbarn. Mange av dem er besteforeldre til barnet. Min opplevelse er at de står i noen dilemmaer som skiller dem fra de såkalt «nøytrale» eller eksterne fosterhjemmene. Denne studien retter derfor oppmerksomheten mot besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn. Jeg har valgt å fokusere på besteforeldre fremfor andre slektninger fordi besteforeldre står i en tett dobbeltrolle hvor de er både omsorgspersoner for barnebarnet og foreldre til et voksent barn (forelderen til barnet). Et voksent barn som ofte trenger sine foreldres hjelp og støtte mer enn andre voksne.

Det er et lovbestemt krav fra 2018 (barnevernloven, 1992, §4-22) at barneverntjenesten skal vurdere om barns slekt og nettverk kan være fosterhjem dersom barnet må flytte fra sine foreldre. Det har derved blitt flere barn som har flyttet til slektninger. Denne studien søker derfor å få frem besteforeldrenes beskrivelser av hvilken hjelp og støtte de får, deres opplevelser av hjelpen, samt i hvilken grad dette sammenfaller med hva de selv har vurdert de trenger. Dette er en studie som har aktualitet ved at det er økende antall slektsfosterhjem, og at både kommunal barneverntjeneste og Bufetat kan ha nytte av studien.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen for denne studien er: «Hvordan opplever besteforeldre som er fosterforeldre at deres behov for støtte og oppfølging ivaretas?»

Studien har følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke antakelser om hjelp og støtte hadde besteforeldrene forut for plassering, og i hvilken grad har dette behovet vist seg å være annerledes enn først antatt?
2. Hvilke ulike forventninger opplever besteforeldrene fra barneverntjenesten, fra egen familie og fra «folk og samfunn»?
3. Hva slags oppfølging bør besteforeldre som er fosterforeldre bli tilbudt?

1.2 Begrepsavklaringer

Når det i studien brukes ordene «informant», «besteforeldre» og «fosterforeldre» er det den samme gruppen som omtales. Det er besteforeldre som er informanter for studien, og de er også fosterforeldre. Ordene er tidvis brukt om hverandre og valgt i forhold til hva som ble vurdert mest hensiktsmessig i den konteksten de omtales. Noen ganger er besteforeldre, fosterforeldre og informanter omtalt som barnets omsorgspersoner fordi det er de barnet bor hos og som har denne rollen.

«Slektsfosterhjem» er et fosterhjem som har en slekts- og/eller juridisk forbindelse til fosterbarnet (Holtan, Thørnblad & Skoglund, 2020, s.19). Det kan være besteforeldre som i denne studien, men også tanter/onkler, barnets søsken, søskenbarn eller andre.

«Slektsfosterhjem» blir brukt for å skille dem fra andre fosterhjem som ikke har en biologisk relasjon mellom barnet og fosterforeldrene.

«Dobbeltrolle» er i denne sammenhengen en betegnelse på når fosterforeldre er både besteforeldre og omsorgspersoner for et barn. I tillegg er disse fosterforeldrene også foreldre til en av barnets foreldre (Sundt, 2012, s.34). De kan således sies å ha foreldrefunksjoner for to generasjoner. Andre slektninger kan også ha dobbeltroller, for eksempel en tante som er tante, fostermor og mors søster.

Ansatte i barneverntjenesten med saksansvar har ulike titler, blant annet saksbehandler eller kontaktperson. Jeg har valgt å bruke ordet saksbehandler. Det er også andre arbeidsområder med egne betegnelser i barneverntjenesten, som de som arbeider med veiledning og annen oppfølging. Når det menes ansatte som gruppe med ulike roller, kalles de barnevernsarbeidere eller ansatte.

1.3 Oppgavens oppbygging

I kapittel to presenteres teori og forskning som er relevant for studiens problemstilling. Studiens beskjedne omfang gjør at aktuell teori og forskning blir presentert ut fra overordnede elementer. I kapittel tre redegjøres det for studiens metode og de metodiske valg som er gjort underveis. Studiens vitenskapsteoretiske grunnlagsforståelse og den stegvise og praktiske gjennomføringen er beskrevet. I kapittel fire redegjøres det for

studiens hovedfunn og underfunn. I kapittel fem diskuteres studiens funn med utgangspunkt i problemstillingen, relevant teori og forskning. Avslutningsvis i kapittel seks redegjøres det for studiens implikasjoner for praksis og forskning, samt mulige svakheter med studien. Til sist presenteres studiens avsluttende kommentarer.

2 Teori

I denne delen redegjøres det for relevant teori og forskning i forhold til temaet besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn, og hvordan de vurderer sitt behov for ivaretagelse og oppfølging fra barneverntjenesten.

2.1 Barneverntjenesten og fosterhjemsoppdraget

Det er barneverntjenesten som vurderer og godkjenner fosterhjem, også når det er besteforeldre som ønsker å bli fosterforeldre. Barneverntjenesten reguleres etter barnevernloven (1992), i tillegg til forskrifter og retningslinjer. Barneverntjenesten skal gi barn beskyttelse og vern gjennom hjelpetiltak og omsorgstiltak. I barnevernloven §4-22 står det at «barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem». Fosterhjem i barnets slekt eller nettverk må også oppfylle de generelle krav for å være fosterhjem (fosterhjemsforskriften, 2003, §3). Det innebærer blant annet at de må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem.

2.1.1 Fosterhjem

Et fosterhjem er ifølge barnevernlovens §4-22, er:

- a) *Private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter §4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter §4-12 eller §4-8 annet og tredje ledd,*
- b) *Private hjem som skal godkjennes i henhold til §4-7*

Barneverntjenesten og fosterforeldre har forpliktelser overfor hverandre som reguleres gjennom Fosterhjemsavtalen. Fosterhjemsavtalen er hjemlet i barnevernloven §4-22 og forskrift om fosterhjem §6 (fosterhjemsforskriften, 2003). Avtalen er privatrettslig, med gjensidig oppsigelse. Fosterforeldrenes økonomisk godtgjøring og oppfølging er konkretisert i avtalen og tiltaksplan for barnet (Holtanmfl., 2020, s.69). Den kommunale barneverntjenesten har rammer som regulerer minimumsoppfølging, men kommunen kan vurdere tiltak utover dette ved behov.

De fleste barn som bor i fosterhjem er plassert etter barnevernloven §4-12 og kommunens barneverntjeneste har den formelle omsorgen for barnet. Det ligger en rettslig beslutning til grunn. Informantenes barnebarn var under omsorg av barneverntjenesten. Noen barn bor i fosterhjem etter en frivillig plassering. Det er da en avtale mellom foreldrene og barneverntjenesten, og foreldrene har den formelle omsorgen for barnet. Plasseringen er da et hjelpetiltak som hjemles etter barnevernloven §4-4.

For å gi en bakgrunn for fosterforeldres formelle oppfølging, følger beskrivelser av de mest sentrale rammene og retningslinjene. Fosterforeldre og fosterbarn er sikret økonomisk oppfølging ved at fosterforeldre får utbetalt et todelt minimumsbeløp etter faste satser, utgiftsdekning og arbeidsgodtgjørelse (Kommunenes Sentralforbund). Det er lovregulert oppfølging med barnet og fosterforeldrene fra barneverntjenesten, og det er pålagt tilsyn med hjemmet (barnevernloven, 1992). I tillegg til kommunens oppfølging har den statlige Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) et ansvar vedrørende generell opplæring, veiledning og kurs til fosterforeldre (barnevernloven, 1992, §2-3). Alle tiltak og hjelp ut over minimumsoppfølgingen kalles forsterkningstiltak (Prop.106L 2012-2013). Disse skal være til hjelp og støtte i fosterforeldrerollen når barn har behov ut over det ordinære.

Forsterkningstiltak kan blant annet være individuell veiledning, avlastning/besøkshjem, støttekontakt, frikjøp av fosterforeldre fra deres ordinære arbeid eller økonomiske kompensasjoner. Det er barneverntjenesten som vurderer og beslutter om disse tiltakene skal tilbys. I NOVA-rapport 16/13, «Fosterhjem for barns behov» (Backe-Hansen, Havik & Grønningsæter, 2013) fremkommer at veiledning og tiltak som styrker fosterforeldrenes kompetanse vurderes som viktigste forsterkningstiltak, det vil da si fremfor avlastning og økonomisk støtte.

Det er et historisk kjent fenomen at slektninger har tatt imot barn som har hatt behov for et hjem. Prinsippet var at slekten hadde ansvar for sine (Holtan mfl., 2020, s.23). Synet på hvor barn skulle vokse opp når foreldrene av ulike grunner ikke lenger kunne eller ble vurdert i stand til å ta vare på dem, har imidlertid skiftet gjennom tidene. Fra sosialfaglig hold ble fosterhjem vurdert som best egnet til omsorg. Men fra 70-tallet var det innen fagmiljøene skepsis til at barns slektninger burde ha denne oppgaven. Dette ble begrunnet i frykten for sosial arv hvor et flergenerasjonsperspektiv ga antakelsen om at omsorgsviktende foreldre kom fra hjem med manglende omsorg (Holtan mfl., 2020, s.42). Denne holdningen har

endret seg, og slektninger har blitt prioritert gjennom lovverket. Forskriftene som trådte i kraft i 2004 sier at slekt alltid skal vurderes når et barn må flytte fra sine foreldre. I 2003 bodde ca. 20% av barna under barnevernets omsorg i slektsfosterhjem. Dette tallet økte til 30% i 2018 (Holtan mfl., 2020, s.12/47). Tallene er imidlertid noe usikre da Statistisk Sentralbyrå (SSB) har endret fosterhjemskategoriene. Frem til 2013 var det en egen kategori for familieplassering, deretter en samlet kategori for slekt og nettverk (Holtan mfl. 2020, s.48). Fra 2018 har det blitt lovfestet at barnets slekt eller nære nettverk skal vurderes som fosterhjem når et barn må flytte, barnevernloven §4-22 (Holtan mfl., 2020, s.44). I tillegg til barnevernets skepsis til slektsfosterhjem ut fra bekymring om sosial arv, var også muligheten for kontroll og utøvelse av myndighet noe som ble sett på som krevende. Det ble blant annet vurdert som vanskelig å kontrollere om kontakten mellom foreldre og barn ble overholdt slik det var besluttet når de var nære slektninger. Besteforeldre kunne lett bli mistrodd samværsregler ved at de lot foreldrene møte barnet langt oftere enn bestemt. Det ble også vurdert som vanskelig for fosterforeldrene å administrere samvær og kontakt ut fra mulig lojalitetskonflikt i presset mellom foreldre/barn og barneverntjenestens retningslinjer (Holtan mfl., 2020, s.43). Slike situasjoner kan oppstå dersom barnets foreldre presser på for å møte barnet mer, mens besteforeldre som er fosterforeldre kjenner på sin lojalitet og forpliktelse til barneverntjenestens regler.

Ved å formalisere slektsfosterhjem som et tiltak i barnevernet, formaliseres også rollene slik at bestemor blir fostermor og barnebarnet blir fosterbarn. Disse fosterfamiliene sidestilles da med andre fosterfamilier, med krav om offentlig godkjenning, finansiering og kontroll (Holtan mfl., 2020, s.12).

Det har vist seg at i fire av fem slektsfosterhjem er fostermor biologisk i slekt med barnet. Tilsvarende har kommet fram i internasjonale studier (Broad, 2004; Cudderback, 2004; Holtan & Thørnblad, 2009 i Holtan mfl., 2020). Dette begrunnes og forstås ut fra tradisjonelt kjønnsrollemønster og det som regnes som kvinners omsorgsforpliktelser (Holtan mfl., 2020, s.97). Av de barn som bor i fosterhjem på morssiden, bor over halvparten hos besteforeldrene. De barna som flyttet til farssiden, flyttet oftest til en av farens søstre. I Holtan mfl. (2020, s.99) brukes begrepet matrilineært slektskap. Matrilineært slektskap viser til at et barn først og fremst betraktes som morens ansvar, dernest mormorens. I denne studien bodde fire av fem barn hos besteforeldre på morssiden, og følger derved dette

mønsteret. Eventuelle forskjeller mellom slektsfosterhjem og andre familier har vist gjennom flere studier at kvinner i slektsfosterhjem har lavere utdanningsnivå enn kvinner ellers i befolkningen og i nøytrale fosterhjem, samt at familieinntekten var lavere i slektsfosterhjem enn hos nøytrale fosterhjem (Holtan, 2002; Holtan & Thørnblad, 2009 i Holtan mfl., 2020, s.107-108). Vista analyse gjennomførte en spørreundersøkelse av slektsfosterhjem og andre fosterhjem i 2018 vedrørende økonomisk godtgjøring. De fant ut at begge typer mottok like økonomiske godtgjørelser for oppdraget (Holtan mfl., 2020, s.45).

2.2 Fosterforeldre og barneverntjeneste har et asymmetrisk maktforhold

Fosterforeldre og barneverntjenesten står i et hierarkisk og ujevnt makt- og bytteforhold til hverandre. Men barneverntjenesten trenger den tjenesten fosterforeldre yter samfunnet (Bjartveit & Kjærstad, 1996, s.156). Maktbegrepet er sentralt både når det gjelder hvem som skal bli fosterhjem til hvilket barn og hvilke hjelpetiltak som blir gitt det enkelte hjem.

Barneverntjenesten har definisjonsmakten til å definere behov og tiltak, og valgene barneverntjenesten tar har ofte sterk innvirkning på fosterforeldre og barn. Når fosterforeldre fremsetter behov for støtte, for eksempel besøkshjem til barnet eller behov for frikjøp av den ene fosterforelderen, skal barneverntjenesten utrede dette.

Barneverntjenesten skal innhente det de selv mener er tilstrekkelig informasjon, og deretter ta beslutning. Fosterforeldrene er prisgitt en felles forståelse for å oppnå det de mener de trenger. Deres vurderinger blir vurdert av barneverntjenesten. I vurderingens vesen ligger et hierarki ved at en instans har, eller tar seg, rett til å gjøre vurderinger vedrørende den andre.

Michel Foucault (2000, s.64-65) hevdet at alle i samfunnet og kulturen er utsatt for en disiplinering som handler om felles forståelser som gjør medlemmene til nyttige og gode samfunnsborgere. I dette ligger et oppdragerement som forvaltes gjennom samfunnets institusjoner, og i denne sammenhengen barneverntjenesten. Denne disiplineringen viser seg, og finnes, i alle sosiale relasjoner (Lundby, 1998). Mennesket virker å delta i samfunnet uten refleksjon eller bevissthet over dette. «Den bare er». Bourdieu (1997) beskrev mennesket i lignende termer. Han mente at mennesket ikke gjør gode og uegennyttige gjerninger av godhet, men ut fra egen nytte, sanksjoner og likevekt i bytteforhold (Bourdieu,

1997). Ut fra dette vil menneske inngå i relasjoner og utføre gjerninger med opplevelse at de får noe igjen for det. Et unntak gjelder familien hvor det er andre sosiale forventninger, som forpliktelse, følelser og uegennytte (Bourdieu, 1997), som når besteforeldre blir fosterforeldre. Bourdieu ser mennesket som fanget av bestemte mekanismer, og at alle er i posisjoner der de både utøver og utsettes for systemets mekanismer (Bourdieu, 1997, s.166). Fosterhjem og barneverntjeneste er på denne måten strukturer i samfunnet som påvirkes og utøver mekanismene i denne disiplineringen ved å oppfylle sine roller. Slektsfosterhjem handler i overensstemmelse med forventninger knyttet til dem som familie, mens barneverntjenesten er del av et offentlig system og pålagt sitt mandat. Om forventningene til hverandre ikke nødvendigvis er uttalt, representerer handlingene deres de roller de har og som ligger i strukturen. Foucault er også opptatt av at makt viser seg i samhandling, og at makt må ses i den konteksten den opptrer i (Lundby, 1998). Slik vil makten vise seg i møte mellom fosterforeldre og barneverntjenesten, ved at barneverntjenesten er tillagt beslutningsmyndighet over fosterforeldrene.

Barneverntjenesten og fosterforeldrene skal samarbeide til barnets beste selv om de har ulike roller med ulikt ansvar. Fosterforeldrene utøver den daglige omsorgen for kommunen. De kan imidlertid ikke fatte beslutninger for barnet ut over det som handler om daglige rutiner. De daglige rutinene handler om rutiner gjennom dagen, sosiale aktiviteter og utøvelse av omsorg. Fosterforeldrene har det næreste kjennskapet til barnet og dets behov gjennom å leve sammen. Likevel er det barneverntjenesten som fatter beslutninger om viktige forhold rundt barnet. Maktaspektet i denne samhandlingen synes sentralt (Holtan mfl., 2020, s.73). Det er situasjoner hvor fosterforeldrene må forholde seg til barneverntjenestens avgjørelser selv om de er uenige. Det kan være dersom barneverntjenesten ønsker å snakke med fosterbarnet alene, hvor og når samvær med foreldrene skal foregå eller at barnet skal utredes.

Barneverntjenesten har behov for fosterforeldre og den oppgaven de utfører. Samtidig har fosterforeldrenes også behov for barneverntjenesten. Spesielt kan slektsfosterforeldre ha en avhengighet til barneverntjenesten med bakgrunn i deres ønske om å bli fosterhjem til en slektning. Avhengigheten kan ha flere aspekt, som for eksempel godkjenningen som fosterforeldre, økonomi og oppfølging i form av hjelpetiltak. Fosterforeldre i slekt kan stå i et «spenn» mellom den private forpliktelsen de har overfor familien og opplevelsen av rollen

som lønnsarbeid. Lønnsaspektet kan imidlertid oppleves vanskelig for barna (Holtan mfl., 2020, s.77), da de kan ha en opplevelse av at fosterforeldrene har dem for inntektens skyld.

Forhold hvor det utveksles goder, innehar også faktorer som makt, avhengighet og balanse. Sosiologen Pierre Bourdieu (1997, s.177-180) mente at aktørenes (i dette tilfellet barnevernet og fosterforeldrene) oppfattelse av verdiene som utveksles er viktige. I tillegg er behovet for konsensus om bytteverdien viktig slik at det blir balanse. Dette forholdet kan også beskrives som en byttehandel hvor aktørene gir, og får noe tilbake (Bourdieu,1997, s.184/213; Bjartveit& Kjærstad, 1996 s.157). Makt og avhengighet kan være i balanse, men forholdet kan forskyves dersom en har lite å tilby, men er avhengig av den andre. Da vil makten ligge hos den av partene som har mest å tilby og som heller ikke er avhengig den andre (Bjartveit & Kjærstad, 1996, s.157). Maktrelasjonen mellom barneverntjeneste og fosterforeldre er å betrakte som en asymmetrisk relasjon på tross av et gjensidig behov. Barneverntjenesten har en lovfestet myndighet til inngripen og råder over økonomiske og faglige ressurser som fosterhjem trenger, som lønn, veiledning og besøkshjem (Holtan mfl., 2020, s.84).

2.3 Samarbeidende dialogisk tilnærming

Gjennom den kontakten barneverntjenesten skal ha med både fosterforeldrene, barnet og dets foreldre synes en samarbeidende dialogisk tilnærming å gi barnevernsarbeideren en god posisjon for tilretteleggelse av et godt samarbeid. Den samarbeidende dialogiske familierapien har sin opprinnelse hos Harlene Anderson og Harold Goolishian (Anderson, 2019). Dette er en retning innen familierapifeltet som har utviklet seg over flere tiår. Erfaringer førte til at de så ut over kunnskap fra familie- og psykoterapifeltet. Anderson og Goolishian startet en prosess og en praksis hvor de søkte kunnskap i samfunns- og naturvitenskap, hermeneutikk og postmoderne filosofi, i sosialkonstruksjonistisk teori samt språk- og narrative teorier (Anderson, 2019, s.201). Etter hvert anså de sin praksis å være mer fundert i filosofiske antakelser enn teori, og de utviklet noen kjerneverdier (Anderson, 2019, s.202). Kjerneverdiene handlet blant annet om respekt for klientens stemme. Det vil si å ta på alvor at klienten er ekspert på sitt liv og sin historie, og ordsette sin historie etter egne ønsker. Terapeutens rolle var tilbakeholdenhet med sin ekspertise og teorier.

Terapeutens kunnskap, ideer og generaliseringer skulle presenteres på en åpen og undrende måte med respekt for klienten (Anderson, 2005 i Bagge, 2007). Ideen om samarbeid og dialog utviklet seg. Sentralt var terapeutens tanker om seg selv og andre, og det terapeut og klient gjør sammen. (Anderson, 2019 s.204-205). For at støtte og oppfølging skal oppleves positivt og hjelpsomt for klientene, må det ligge et reelt samarbeid til grunn. Et reelt samarbeid har sammenheng med respekt, slik det beskrives i den samarbeidende dialogiske tilnærmingen. Selv om barneverntjenesten har en annen rolle enn terapeutens, handler det om mennesker i samhandling med hverandre og hvor gjensidig respekt burde vært en selvfølge.

En samarbeidende og dialogisk tilnærming er basert på det Harlene Anderson benevner som orienterende antakelser, og et grunnlag for en livsfilosofi. En livsfilosofi handler om grunnleggende holdninger gjeldene for livet, uavhengig av posisjon eller rolle. Alle livsområder påvirkes, med et samsvar mellom det personlige og det profesjonelle (Anderson, 2019, s.205). Begrepet orientering har hun hentet etter inspirasjon fra Shotter (Shotter, 2008 i Anderson, 2019). Slik dette oppfattes, handler det om hva mennesker orienterer seg mot eller styres av i kontakten med et annet menneske for å forstå og forholde seg til det. (Anderson, 2019, s.205) Når samarbeid og dialog er grunnleggende ideer i livsfilosofi og holdning, gir dette en orientering til terapeuten som uttrykkes gjennom språk og reaksjoner (Anderson, Vedeler & Bertelsen, 2017). Anderson mener at terapeuter har med seg forutinntatte ideer inn i samtaler, og det er viktig hvordan terapeuten forholder seg til dem (Anderson, 2005 i Bagge, 2007). I denne studien er det relasjonen mellom fosterforeldre og barnevernsarbeideren som er vesentlig, og holdningen barnevernsarbeideren har med seg inn i hvert møte.

I møte med fosterforeldre er det viktig at barnevernsarbeideren har med seg holdningen om at fosterforeldrene er ekspertene på sitt liv og sine utfordringer. Den barnevernsansattes ekspertise er kunnskapen om å kunne invitere inn til samarbeidende dialogiske samtaler, og høre fosterforeldrenes beskrivelser av sine utfordringer, slik at de blir tilstrekkelig utforsket. Dette kalles relasjonell ekspertise (Anderson, 2019, s.208). Den samarbeidende dialogiske tilnærmingen beskrives som en langsom prosess hvor det brukes tid til aktiv og responderende lytting. Det stilles spørsmål for å få frem ytterligere beskrivelser enn de som kom i første omgang (Anderson, 2005 i Bagge, 2007).

Den ikke-vitende posisjon er et begrep som handler om å ha en prøvende innstilling til sin egen kunnskap, eller å forholde seg som «ikke-vitende», å være åpen og lyttende. (Anderson, 2019, s.209). Det handler om at barnevernsarbeideren møter fosterforeldrene med engasjement og nysgjerrighet. Ved en ikke-vitende posisjon kan det åpnes opp for dialog og en fortolkende holdning, en prosess med mulighet for stadig nye forståelser (Anderson, 2003, s.176). I møte med fosterforeldre kan samtalen omhandle ulike typer problemstillinger, alt fra praktiske spørsmål, relasjonelle utfordringer og forståelse av fosterbarnets behov. En genuin nysgjerrighet med spontanitet i samspillet gjør det mulig å få en god dialog hvor fosterforeldrene kan oppleve at barnevernsarbeideren er interessert i å forstå mer. Underveis i samtalen vil barnevernsarbeideren «sjekke ut» om forståelsen sin er riktig. Således signaliseres et ønske om å forstå og at det fosterforeldrene sier er viktig (Anderson, 2019, s.209). Det å tilstrebe åpenhet om hva som skjer i rommet, kan gi trygghet og ro for fosterforeldre. Det vil si å forklare hvorfor spørsmål stilles, hva den barnevernsansatte tenker, mener om fosterforeldrene og hva som noteres. Noen ganger ønsker fosterforeldrene å vite noe om barnevernsarbeideren, og det synes rimelig å svare på spørsmål uten å bli privat, men gi respektfulle svar (Anderson, 2019, s.210). Å være åpen, kan være å tilkjenne seg selv (Anderson, 2003, s.140). Det kan være å si noe personlig, ikke for nært om for eksempel hagestell eller svare på spørsmål om barnevernsarbeideren har egne barn.

Den samarbeidende dialogiske tilnærmingen fremstår som en holdning for å tilrettelegge for et godt samarbeid med fosterforeldre. I barneverntjenestens arbeid og mandat er det flere aspekt enn samarbeid med fosterforeldre. Barneverntjenesten har et ansvar for fosterbarns omsorg og oppvekst. I tillegg til støttende samtaler og samarbeid med fosterforeldrene, må barneverntjenesten noen ganger ta beslutninger mot fosterforeldrenes ønske eller formidle kunnskap og regler. Et spørsmål er om det er mulig å ta styring og beslutninger, og samtidig forholde seg til fosterforeldrene med en samarbeidende dialogisk tilnærming til hvordan beslutningen virker på dem? Jeg mener å finne støtte for dette hos Bagge (2011). Det er viktig at barnevernsarbeideren ikke blir så opptatt av å være i et samarbeid hvor det å følge og støtte fosterforeldrene blir viktigere enn å tilrettelegge for fosterbarnets behov. Barnets behov overstyrer derfor alt.

2.4 Tilknytningsteori

De barna som besteforeldrene tar imot som fosterforeldre, er barn som oftest har hatt mangler i den omsorgen de har fått forut for at de flyttet. Når de flytter til besteforeldrene, kan de ha mye savn etter foreldrene. Barna kan ha sterke relasjoner til foreldrene sine selv om omsorgen ikke har vært god nok. (Powell, Cooper, Hoffman, & Marvin, 2015, s.34). Dette beskrives ofte som tilknytning (Bowlby 1973, 1979, 1980 i Wennerberg, 2011, s.47-49).

Fra et barn er født, er det avhengig av sine nære relasjoner og av å bli tatt vare på, for beskyttelse og omsorg (Brandtzæg, Smith & Torsteinson, 2011, s.22). Tilknytningsteori beskriver hvordan barnets behov for å knytte seg til noen, virker inn på dets utvikling. Behovet i en god utvikling beskrives som: «..autonomi innenfor relasjonen og relasjon innenfor autonomien» (Powell mfl., 2015, s.24). Tilknytningsteori har sitt utgangspunkt i John Bowlby sitt arbeid, og hans publikasjoner i perioden 1969-1982 (Brandtzæg mfl., 2011). Bowlby mente menneskets tilknytningsatferd kan forstås evolusjonært. Med evolusjonært mente han at «tilknytningsatferd har biologiske røtter og bare kan forstås ut fra evolusjonære darwinistiske prinsipper. Det vil si at atferd som har overlevelsesverdi for individet, har en selektiv fordel og blir genetisk overført til neste generasjon» (Brandtzæg mfl., 2011, s.21). Bowlby brukte tanker fra systemteori for å beskrive hvordan barnet tilpasser seg og regulerer seg i forhold til respons fra de voksne (Bowlby, 1969/1982, i Brandtzæg mfl., 2011, s.23). Det innebærer at barnet tilpasser sin atferd mot det familiesystemet det er en del av for å få best utvikling og beskyttelse. Senere studier hvor kvaliteten på relasjonen mellom barn og foreldre ble utforsket, viste to hovedgrupper av organisert tilknytning; trygg og utrygg tilknytning. Det er imidlertid en gruppe til, den desorganiserte tilknytningen, denne betegnes som uorganisert. Denne siste kategorien ble først beskrevet av Main og Solomon i 1986 (Main & Solomon, 1986 i Brandtzæg mfl., 2011, s.31). Dette omhandler de barna som har blitt utsatt for så sterkt motstridende signaler at de ikke har vært i stand til å utvikle en sammenhengende struktur (Wennerberg, 2011, s.262). Mange av disse barna har blitt utsatt for mishandling og skremmende omsorgspersoner, trolig uten noen å søke trøst og trygghet hos. Det kan føre til dissosiering (alvorlig form for å være fraværende/dagdrømme, ref. Powell mfl., 2015, s.172), opplevelse av å være forlatt og en motsetningsfylt atferd (Brandtzæg mfl., 2011, s.30-31).

Barn utvikler sitt tilknytningsmønster ut fra hvordan det blir møtt. Barnets tilknytningsmønster er hensiktsmessig i det systemet det er en del av (Kvello, 2010). Det betyr at barn som har uforutsigbare og aggressive foreldre, kan bli barn som trenger mye kontroll eller er overdrevent snille og hjelpsomme. De engstelige foreldrene kan få barn som virker å trenge nærhet og er tett på foreldrene. Men i begge eksemplene, kan det også være at barna finner andre strategier. De barna som flyttes til fosterhjem, har ofte utrygge erfaringer. Når de kommer til hjem som kan tilby trygghet, er dette fremmed og ulikt det de er tilpasset. Det er ofte krevende å endre det mønsteret og de indre arbeidsmodellene som barnet har med seg, slik at det passer inn i det nye og trygge systemet det har kommet til.

Fosterforeldre har ofte behov for hjelp til å forstå barnet og hvilke behov det har. Med utgangspunkt i tilknytningsteori kan omsorgspersonene bli oppmerksomme på hva barnet trenger og hvordan de skal møte og tilrettelegge for å fylle dette behovet.

Tilknytningsteorien beskriver utviklingsfremmende omsorg der hvor trygghet, beskyttelse, kjærlighet og sensitivitet overfor barnet er grunnleggende (Powell mfl., 2015). I tillegg har tilknytningsteorien et flergenerasjonsperspektiv som omhandler overføring av tilknytningshistorie mellom generasjonene (Johnson & Torsteinsson, 2012, s.92-93). Disse perspektivene kan være nyttige for forståelse av familiesystemet, og kan brukes i veiledningssammenheng med besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn (Poehlmann, 2003). Tilknytningsteori kan også anvendes som et utgangspunkt for veiledning. Terapeuten tilrettelegger da for en trygg base hvor fosterforeldre kan utforske hvordan de kan gi barnet gode utviklingsmuligheter (Johnson & Torsteinsson, 2012, s.92).

Tilknytningsteori har høy aktualitet i barneverntjenesten. Tilknytningsteorien er langt på vei utgangspunkt for både utredninger og tiltak. Det er blant annet to hovedretninger som nyttes mye for å hjelpe barn og deres foreldre/familier/fosterforeldre å endre negative mønster. Disse metodene kalles «trygg base» og «Circle of Security» (COS). Begge metodene har tilknytningsteori som utgangspunkt. «Trygg base» er utviklet av Gillian Schofield og Mary Beck fra Storbritannia. De har arbeidet mest med foster- og adopsjonsbarn. Samspill mellom foreldre og barn er sentralt (Schofield & Beek, 2006). «Trygg base» tar derfor utgangspunkt i fem utviklingsdimensjoner hos barn som viser hvordan omsorgspersoner kan møte barnet på deres behov for at det skal få en trygg og god utvikling. De fem utviklings-dimensjonene beskriver barnets behov og hvordan det best møtes: (1) Barnets behov: Føle tillit,

omsorgspersonen: Være tilgjengelig, (2) Barnets behov: Håndtere og regulere følelser og atferd, omsorgspersonen: Gi sensitive gjensvar, (3) Barnets behov: Ha en positiv selvfølelse, omsorgspersonen: Å godta barnet, (4) Barnets behov: kjenne mestring, omsorgspersonen: Gi samarbeidsinnstilt omsorg og (5) Barnets behov: kjenne tilhørighet, omsorgspersonen: Fremme medlemskap i familien (Schofield & Beek, 2007). Samspill er sentralt også i «COS» som er utviklet i USA av Powell, B, Cooper, G., Hoffman, K., og Marvin, B. (Powell mfl., 2015). «COS» tar utgangspunkt i et grafisk design illustrert som en sirkel. Illustrasjonen gir en sirkulær forståelse av barnets interaksjon med sine omsorgspersoner. Utgangspunktet for denne bevegelsen er en trygg base for utforskning og en trygg havn for trøst og beskyttelse, representert ved omsorgspersonene (Powell mfl., 2015). Gjennom «COS» gjøres foreldrene bevisst på både barnets behov, sin egen tilknytningshistorie og hvem de er som omsorgspersoner. Hensikten er at de skal bli tilgjengelig for sine barn og kan gi dem god omsorg (Brandtzæg mfl., 2011, s.230-232).

2.5 Systemteori

Den systemisk teoretiske forståelsen gir et betydningsfullt bidrag til å forstå de utfordringene barneverntjenesten står overfor når familier sliter og trenger hjelp. Denne studien skal se nærmere på besteforeldre som er fosterforeldre, og da er den systemiske forståelsen sentral. Barnevernstjenesten forholder seg ofte til et familiesystem som går utover kjernefamilien. Ved hendelser i kjernefamilien, påvirkes stor-familiesystemet. Noen ganger overtar andre i familien oppgaven med barna, og noen ganger er dette besteforeldrene.

Systemteori ble utviklet av biologen Ludwig von Bertalanffy i 1937. Etter 2. verdenskrig fikk den aktualitet ved å bli brukt som en generell teori og for å gi en større forståelse i ulike vitenskaper som atomfysikk, psykologi, historie etc. (Ølgaard, 2004). Det spesielle med teorien er at «alt» betraktes i et systemperspektiv, og dersom bare delene betraktes, vil helheten gå tapt. Bertalanffy kalte dette «problemet om organisert kompleksitet» (Ølgaard, 2004). I en barnevernkontekst innebærer det en forståelse for et barns problemer ses i sammenheng med dets relasjoner. Barnets vansker kan dermed forstås som relasjonelle vansker i systemet, og er ikke å anse som iboende i barnet. Alle som er involvert i en sak

(som foreldre, barn, barnevern og eventuelle fosterforeldre) har innvirkning på hverandre og på «saken». Barnets nærmeste familie er selvsagt, men også storfamilien (det vil si besteforeldre, tanter, onkler, søskenbarn og noen ganger flere) har betydning. I tillegg blir barneverntjenesten del av dette, samt barnets barnehage, skole, familiens kulturelle/religiøse nettverk, advokater, psykiatri og helsetjenester og ofte flere instanser.

Betydningen av kontekst og sirkularitet er viktige i den systemiske forståelsen (Hårtveit & Jensen, 2004). Med dette som utgangspunkt betraktes problemer og hendelser i sammenheng med andre hendelser. Relasjoner, og hvordan fenomener henger sammen og påvirker hverandre, er sentralt hos Bateson (2005, s.66/431). Menneskelige problem må forstås i et sirkulært perspektiv hvor fokuset er på interaksjoner. Dessuten må delene ses i forhold til helheten, og helheten opp mot delene, vekselvis (Bateson, 2005, s.431). Barnet må derved betraktes ut fra relasjonene i familien, til foreldrene, vis a versa. Samtidig må et fenomen forstås i den konteksten det opptrer i, og bare da kan det forventes å gi mening (Ølgaard, 2004). Denne måten å forstå problemer og fenomen er en annen forståelse enn den lineære, med et årsak-virkning-forhold hvor en hendelse fører til en annen etc. (Watzlawick, Weakland & Fisch, 1980). Når et barn flytter fra sine foreldre til besteforeldre, har dette innvirkning på hele storfamilien. Roller endres og relasjoner kan få annet innhold. Som når mormor blir fostermor og hun derfor ikke har så mye tid til de andre barnebarna som tidligere. Da kan også mormors andre barn bli fornærmet, og ikke støtte opp under mormor som fosterhjem lenger.

Fra kybernetikk har begrepet respons, eller feedback, beskrevet en faktor i et system som sørger for både stabilitet og forandring i systemet. Dette fremtrer som sirkulære samhandlingsmønstre (De Flon, 2019, s.19). Å søke stabilitet kalles også homeostase og beskriver systemets behov for å skape balanse for dets opprettholdelse (Bateson, 2005, s.348-349; Ølgaard, 2004, s.181/184). I et familiesystem kan dette skje når et barn må flytte fra sine foreldre og besteforeldre overtar foreldrerollen. Familiesystemet opprettholdes som storfamilie selv om det skjer endringer i systemet.

2.6 Familiebegrepet i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv

Sosialkonstruksjonisme handler om at mennesker skaper mening av verden ut fra sosial samhandling med andre, samt gjennom språk og kultur (Anderson, 2003). Ut fra dette menes at mennesker ikke kan forstå og oppfatte verden objektivt (Lundby, 1998). Fra dette synspunkt kan også begrepet familie forstås som en sosial konstruksjon. Familiebegrepet dannes gjennom dialog og kommunikasjon mellom medlemmene i samfunnet. Når begrepet brukes, antas det ofte å ha tilnærmet lik forståelse, uansett i hvilken sammenheng det brukes. De som bruker begrepet kjenner likevel ikke andres forståelse. Familie kan være kjernefamilie (vanligvis oppfattet som biologisk mor, far og barn), eller det kan være storfamilie og slekt. I vårt samfunn har vi trolig en rådende oppfatning av hva som menes med «familie». Samtidig er familie et begrep eller fenomen som har vært i sterk endring de senere årene (Andersen, 2013). For eksempel har andre familiekonstellasjoner blitt vanligere. En forklaring ligger i at da skilsmisser økte fra 1960-tallet, førte det til nye typer familiesammensetninger ved at partene fant nye partnere med barn og nye kjernefamilier ble dannet (Andersen, 2013). Dette er i dag ikke uvanlig, og de nye familiene har ofte forgreninger ved at barna ikke bor ett sted, men flytter mellom foreldrene. Slik blir ikke «kjernefamilien» en fast gruppe som bor permanent sammen (Hårtveit & Jensen, 1999 s.214). Det er også mer akseptert og vanlig med likekjønnede samliv enn tidligere. Alt dette har ført til at begreper om familie har endret innhold og det er andre måter å beskrive en familie på enn tidligere (Andersen, 2013). Med utgangspunkt i disse endringene i familiestruktur, fremstår ikke fosterhjem å være så annerledes enn andre familier. De fremstår mindre ulike andre familier enn for noen tiår tilbake. Slektsfosterhjem kan også ha mange variasjoner, alt etter hvem i familien et barn flytter til (Holtan mfl., 2020 s.62). Kommunikasjonen i samfunnet er fortløpende. Det vil si at det er en pågående «samtale» som utvider og endrer oppfatninger slik at begrepene og konstruksjonene er i kontinuerlig ending (Bjartveit & Kjærstad, 1996). Mennesker påvirker og endrer den verden de lever i, og hvordan de forstår og oppfatter begreper og fenomener (Gergen, 2010). De sosiale reglene og normene som er skapt gjennom sosial samhandling og forhandling om begreper, konstituerer oppfattelsen av verden (Lundby, 1998), og således om hvordan «familie» skal opptre og være for tiden. Barnevernsansatte, som deltakere i samfunnet, antas også å ha

konstruksjoner om hva en familie er. Disse konstruksjonene vil trolig bidra i deres vurderinger og påvirke hva de anerkjenner.

Holtan mfl. (2020 s.65) problematiserer begrepet «slektsfosterhjem» som en konstruksjon som setter barnet og omsorgspersonene i gitte roller, som fosterbarn og fosterforeldre. De introduserer en annen innfallsvinkel med å kalle forholdet «oppvekst i slekt». Slik blir «slektsforbindelsen» tyngdepunktet, ikke «fosterhjem» som et barneverntiltak. Dette kan åpne opp for å stille andre spørsmål og beskriver en noe annerledes konstruksjon. Sosiologen Bourdieu hevdet at handling ut fra uegennytte er en forventning mellom familiemedlemmer, men ellers sjelden i samfunnet (Bourdieu, 1997, s.167). En slik forventning kan ligge i et familiesystem ved at mormor eller tante forventes å bli fosterhjem selv om de egentlig ikke ønsker det. Et nøytralt fosterhjem har en egen motivasjon for rollen ut fra andre perspektiver og hvor arbeidsforholdet er tydeligere. Holtan mfl. (2020, s.74-75) stiller spørsmål ved hvordan både formaliseringen og økonomisk godtgjøring påvirker rollene når slekten blir fosterhjem.

Når et barn bor hos sine besteforeldre, har besteforeldrene tatt et valg som ofte innebærer flere utfordringer og reforhandling av roller (Holtan, 2002). Forpliktelse og hvordan slektsforholdet er, virker inn på om eller hvem i slekten som gir hjelp når noen trenger det. Det kan være mormor som kjenner mest på plikten til å ta initiativ når datteren ikke klarer foreldrerollen. Eller mors søster kan vurdere at hennes mor ikke har helsemessige forutsetninger for dette, og at det således er hennes «tur» til å ta ansvaret. Reforhandlingen skjer ved rolleendringen, som at tante blir fostermor. Familierelasjoner kjennetegnes ved forpliktelse og solidaritet (Holtan mfl., 2020 s.93/94; Bourdieu, 1997). Selv om det er knyttet forventninger til besteforeldres deltakelse overfor barnebarn, strekker de seg ut over vanlige forventninger når de blir fosterforeldre. Besteforeldrene kan oppleve vansker med å være besteforeldre overfor andre barnebarn (Holtan mfl., 2020 s.100/101) da deres nye «oppgaver» er utfordrende og krever mye av dem. De er også foreldre til ett av barnets foreldre. Innimellom kan det oppstå interessekonflikter som følge av dette, samt press og forventninger som kan være vanskelige å håndtere (Sundt, 2012). Det handler ofte om eget barns behov for hjelp og oppfølging som de ikke har kapasitet til. Når besteforeldre likevel har valgt å bli fosterhjem for egne barnebarn, har relasjonen til barnet vært viktig og redselen for at barnet skulle flytte ut fra familien vært avgjørende (Holtan mfl., 2020 s.103).

Når besteforeldre blir fosterhjem, vil dette medføre endringer i relasjonene i familien, og endringer i deres opplevde familiekonstruksjon. Dette handler ofte om deres forhold til eget barn, barnets foreldre, men kan også føre til endringer og konflikter i andre slektsrelasjoner, blant annet fordi de også blir «ansatt». Uenighet og press på besteforeldrene der de må avveie hensynet mellom barnebarnet og eget barn kan være utfordrende (Holtan mfl., 2020 s.106).

2.7 Skam

Skam er relevant da besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn har et eget barn som kanskje har gjort ukloke valg, og som ikke har fått til å være foreldre for eget barn. Det kan være at barnebarnet har vært for krevende for foreldrene. Besteforeldrene kan derfor kjenne på skam både overfor sin egen rolle som foreldre og på vegne av eget barn.

Barnebarnet kan også kjenne på skam fordi foreldrene deres ikke kunne ta seg av det. Jeg vil i det følgende gi noen beskrivelser av hva skam kan være.

Det er flere som har beskrevet hvordan skam kan forstås. Jeg har valgt å forholde meg til Marie Farstad sin fem punkts beskrivelse (Farstad, 2016 s.32), da den er relevant for denne studien. De to første kategoriene kalles «god skam». Der beskrives skam som påminnere i reguleringen av det sosiale livet. *Akutt skam* handler om en fellesmenneskelig erfaring med en pinlig eller flau situasjon, «å tape ansikt». Den neste kalles *sunn skam*, dennes hensikt er å beskytte relasjonene og grensene våre og forhindre negative handlinger.

Sårbarhetsskammen viser til den sårbarheten vi har som mennesker, at vi er avhengige av andre, skuffelse over oss selv eller andre, samt vår stadige bearbeiding av eget selvbilde i en veksling mellom hvem vi ønsker å være, hvordan vi tror vi er og hvordan vi tror andre ser på oss (Farstad, 2016 s.37). Foreldre kan kjenne på sårbarhetsskam når et barn må flytte til besteforeldrene, da de kan være skuffet og skamfulle for hvordan de har klart sin rolle som foreldre. Disse tre punktene virker å være mest relevante i forhold til studiens problemstilling. De to gjenstående former for skam er de mest alvorlige. De kalles her *destruktiv skam* og *forsvarsskam/skamløshet*. Det er patologisk internalisert skam som beskrives (Farstad, 2016 s.32). Det kan tenkes at noen foreldre som opplever at de ikke kan ha omsorgen for egne barn, også kan komme i denne kategorien. Den destruktive skammen

handler ellers om forstyrrelser i barns latente tilknytningsatferd som kan gi en uregulert følelse av skam og verdiløshet (Wennerberg, 2011 s.101). Barn trenger å erfare kjærlighet fra sine omsorgspersoner for å kunne ha selvkjærlighet, og uten kjærlighet oppleves selvet følelsesløst, tomt og dødt (Holmgren, 2019 s.197). Denne mangel på egenverd, kjenne på skam, og at barnet ikke er elskbart kan gi det som kalles tilknytningstraumer. Det betyr at barnet opplever «gjentakende traumer gjennom barndommen som former og deformerer personligheten» (Herman,1992, i Wennerberg, 2011 s.144). Barnets behov for gode indre bilder av tilknytningspersonene fører til at det legger skylden for smerte på sitt egne selv (Wennerberg, 2011 s.259). Dette kan føre til skamløshet, at sinnet og smerten vendes innover mot selvet eller utover mot andre (Farstad, 2016 s.39). Noen barn som flytter i fosterhjem har hatt det så vanskelig at de utøver vold mot seg selv eller andre. Å anvende vold, kan være et forsøk på å fjerne skamfølelsen, fordi vold kan gi en umiddelbar opplevelse av å overskygge skammen (Holmgren, 2019 s.199).

Sosial atferd i en kultur reguleres ut fra at mennesker ønsker å vise seg fra sin beste side for å unngå skam. Slik er skam i vesentlig grad med å bestemme hva som er passende i sosiale relasjoner. Å få anerkjennelse, bli «sett» og kjent verdig av samfunnet ses på som motivasjon for regulering av atferd (Holmgren, 2019 s.196-197). Ikke bare besteforeldre som er fosterforeldre til eget barnebarn kan kjenne seg som mislykkede siden deres eget barn ikke klarte foreldreoppgaven, også foreldrene til barna kan kjenne på skammen over å ikke fylle forventningene. Når besteforeldrene velger å bli fosterforeldre, tar de et ansvar. Og det kan tenkes at tapet og skammen blir mindre enn dersom barnet flyttet til en fremmed familie.

Skam handler om blottstilling, at andre skal avsløre at jeg ikke er den jeg vil være. Skammen er relasjonell selv om den fører til tilbaketrekning, for den er opptatt av de andres mening. Dersom en mann sklir og faller på gaten, vil han ofte raskt sne seg for å se om noen har sett fallet. Det er flaut, en form for skam. Det er også skambelagt når forventninger ikke fylles, og når barna mislykkes har foreldreskapet ikke vært godt nok. Slik kan de besteforeldrene som har blitt fosterforeldre kjenne at de ikke klarte rollen som foreldre. Å ikke kjenne seg godt nok, er nært forbundet med skam. Skam utløser et behov for å forsvinne, for ensomhet og isolasjon (Skårderud, 2001). De har derfor vært modige, de besteforeldrene som har vært informanter i denne studien.

Flukt fra en relasjon eller situasjon er en vanlig reaksjon på skam. Noen foreldre som mister omsorgen for sitt barn distanserer seg fra familie og hjelpere. Skam kan være en bidragsyter til dette. I ytterste konsekvens kan det bli en flukt fra seg selv eller livet (Farstad, 2016 s.26). Skammen skiller seg fra andre følelser ved de forventninger det enkelte menneske har til andre. De som opplever angst og sorg kan forvente godhet, mens de som er skamfulle forventer forakt (Skårderud, 2001).

2.8 Relevant forskning

I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre rede for relevant forskning. Jeg har søkt etter forskning som har tema omkring «besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn», samt på «slektsfosterhjem» som omfatter andre slektninger. Jeg har i hovedsak orientert meg mot norsk forskning. Dette henger sammen med ulik lovgivning som regulerer fosterhjem og barnevernets inngripen i ulike land, samt kulturforskjeller på området. Jeg har søkt på søkemotorer som: Oria, Google og Google Scholar. Jeg har brukt søkeordene: besteforeldre, fosterforeldre, slektsfosterhjem, og besteforeldre fosterhjem. Jeg har videre lett etter relevant litteratur i litteraturlistene til sentrale publikasjoner. Jeg har i tillegg brukt «snøballmetoden» og innhentet litteraturtips fra veiledere og andre.

Amy Holtans doktorgrad «Barndom i fosterhjem i egen slekt» fra 2002 handler om barndom i fosterhjem i egen slekt, om biologiske bånd, familie- og samfunnspolitikk. Den tar også for seg oppfølging av barnet og fosterfamilien etter plassering. Studien var ment å være et bidrag til å gi barnevernfeltet økt kunnskap, bl.a. for gode plasseringsalternativ og oppfølging. Da Holtan påbegynte studien var fosterhjem i egen slekt et utforsket område. Holtan fant ut at det var færre tiltak og lavere økonomiske ytelser til slektsfosterhjem sammenlignet med andre fosterhjem. Studien ble utvidet og fulgt opp av det longitudinelle forskningsprosjektet «Utfall og opplevelse av fosterhjem» som tar utgangspunkt i de samme barna og familiene. Barna bidro som informanter, noe som var sjeldent på 1990-tallet. I tillegg ble foreldre og fosterforeldre intervjuet. Data ble første gang samlet inn i 1999/2000, andre gang 2007/2008, og siste gang 2014/2015. Forskingen har videre ført til to doktorgradsavhandlinger. Den ene er av Renee Thørnblad «Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem» i 2012. Den andre er av Jeanette Skoglund med «Upbringing by relatives:

Incorporating new understandings and perspectives into the study of kinship foster care» fra 2018. Disse tre forskerne har publisert vitenskapelige forskningsartikler om temaet, både nasjonalt og internasjonalt (Holtan mfl., 2020, s.12-14). De har også skrevet boken «Slektsfosterhjem. Mellom barnevern og familie» (2020), en fagbok om slektsfosterhjem. Boken er skrevet med bakgrunn i forfatterens egen forskning, og med bidrag fra forskere fra andre nordiske land. Forfatterne fant ut at barn som flyttes til fosterhjem var opptatt av normalitet, og at barna aksepterte å bo hos slekt. Ved å bo hos slekt har kontinuitet til familie og slekt blitt opprettholdt, og de har hatt en integrasjon til samfunnet via tilhørighet til familie. Forskerne har vært opptatt av spennet mellom det privat og det offentlige som slektsfosterhjem befinner seg i, og dets betydning.

«Slektsfosterhjem i Norden - opplæring og oppfølging» er en rapport utarbeidet i 2012 av Nordic Foster Care Assosiation (NOFCA) med prosjektleder Hege Sundt. Rapporten omhandler oppfølgingen fosterforeldre har fått i Norden. 58 fosterforeldre fra de ulike landene er intervjuet. Formålet med rapporten var å styrke tilbudet vedrørende opplæring og veiledning for slektsfosterhjem. Det ble påstått at kompleksiteten hos slektsfosterhjem indikerer mer støtte enn til andre fosterhjem. De fant at noen utfordringer er sammenfallende for slektsfosterhjem og andre fosterhjem. Noen utfordringer er knyttet opp mot slektskapet. De fosterforeldrene som hadde gjennomført grunnopplæringen for fosterforeldre, var godt fornøyde og syntes de hadde fått økt trygghet i rollen. De vektla at det hadde vært veldig nyttig å møte andre slektsfosterforeldre gjennom veiledning og opplæring.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA, rapport 16/2013: «Fosterhjem for barns behov». Arbeidet ble ledet av Elisabeth Backe-Hansen, samt Toril Havik og Arne Backer Grønningseter (2013). Rapporten var utledet fra et fireårig forskningsprogram vedrørende norsk fosterhjemsomsorg med en overordnet målsetting om å fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge. Den skulle i tillegg bidra til å utvikle en differensiert fosterhjemstjeneste tilpasset behovene til barn og unge som bor i fosterhjem. De fant en sammenfallende oppfatning hos fosterforeldre og saksbehandlere i barneverntjenesten om at viktigste støtte til fosterhjem var tiltak som styrket fosterforeldrenes kompetanse.

Det er to masteroppgaver med aktualitet for denne studien. Berit Hognestad Haaland skrev i 2013 masteroppgaven, «Veien blir til mens vi går den». Det er en kvalitativ studie hvor fosterforeldre som er i slekt med barnet er informanter. Studien beskriver hvordan oppgaven som fosterforeldre virket inn på livet deres. Slektsfosterforeldrene hadde ikke planlagt å bli fosterforeldre, men behovet for å beskytte barnet var avgjørende. Viktige funn var hvordan betydningen av kjennskapet til barnet hadde for å bli fosterhjem.

Fosterforeldrene hadde en relasjon til barna fra fødselen av, og som de brydde seg om. De valgte barnet fremfor dets foreldre når de måtte velge. Fosterforeldrene hadde kjent på en moralsk forpliktelse til å bli fosterforeldre til det aktuelle barnet, både ut fra følelsesmessig bånd og ut fra barnets tilhørighet til familien. Det beskrives også som utfordrende for fosterforeldrene å stå mellom barnet og dets foreldre. Fosterforeldrene ønsket et aktivt og tydelig barnevern som tok ansvar ved å regulere samvær på en god måte, og at de i samarbeid med fosterforeldrene støttet barnets utviklingsprosjekt.

Elise Laudan Dyrnes masteroppgave: «Fostermødres fortellinger om oppdraget som slektsfosterhjem – en diskursanalytisk tilnærming» i 2018. Studien handler om hvordan fostermødre opplever sin oppgave og oppfølging. Hun identifiserte tre relevante diskurser for slektsfosterhjem; om forpliktelse, morskjærlighet og kjernefamilien. Forpliktelse beskrives som fosterforeldres forhold til slekten og at deres valg om å bli, eller ikke bli fosterhjem, påvirker andre mennesker og relasjoner i familien. Dyrnes hevdet at slektsrelasjoner er annerledes enn andre sosiale relasjoner. Følelsesmessig forpliktelse er et kjennetegn på dette, og det ble bekreftet i studiet. I løpet av tiden som fostermor oppsto det endringer i fostermødrenes opplevelse av rollen. Endringen ble beskrevet som morskjærlighet, og det problematiseres rundt dette. Dyrnes så sammenhenger mellom forpliktelse og opplevelsen av morskjærligheten. Kjernefamilien beskrives av informantene som idealet. Det var viktig at fosterbarnet var innlemmet i kjernefamilien, at de ikke bare var fosterforeldre for barnet.

3 Metode

I det følgende redegjøres det for studiens metode. Metoden innebærer en redegjørelse for «veien til målet» (Kvale & Brinkmann, 2015). Deretter presenteres sentrale trekk ved den kvalitative metoden, semi-strukturerte intervju og den praktiske gjennomføringen av studien. Deretter redegjøres det for analysemetoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) og stegene i analyseprosessen. Avslutningsvis presenteres forskningsetikk, validitet og reliabilitet.

3.1 Kvalitativ metode

Forskningsdesignet som er valgt for denne studien er en kvalitativ tilnærming. Ettersom problemstillingen etterspør besteforeldre som er fosterforeldres opplevelse av et fenomen, er dette en hensiktsmessig tilnærming som er velegnet til å besvare problemstillingen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016 s.96). De kvalitative metodene egner seg når det ønskes å gå i dybden på et fenomen. Tykke beskrivelser, fortolkning og økt forståelse er i den anledning viktig (Thagaard, 2013 s.11,17+22).

Kvalitative metoder egner seg til studier som kan betegnes som sensitive og personlige, noe dette temaet tenderer (Thagaard, 2013 s.12). Det vil derved være fosterforeldrenes livsverden, slik fenomenologien beskriver det, som er studiens fokus (Kvale & Brinkmann, 2015 s.44-45). Gjennom å velge intervju som data får informantene mulighet til å dele sine tanker, meninger og opplevelser om det fenomenet det forskes på (Thagaard, 2013 s.95). Det er i den anledning viktig at intervjuer er seg bevisst at konteksten og relasjonen mellom informant og intervjuer har betydning for intervjuets kvalitet. Derav vil interaksjonen mellom intervjuer og informant ha innvirkning på det materialet som fremkommer (Thagaard, 2013 s.95, 19ff).

3.1.1 Utvikling av intervjuguide

Intervjuguiden var tilrettelagt og utarbeidet som et semistrukturert livsverdensintervju (Kvale & Brinkmann, 2015 s.156). Det innebar at det var satt opp en del temaer med spørsmål det var ønskelig å få besvart gjennom intervjuet. I semistrukturerte intervju kan

likevel rekkefølgen endres, og i denne studiens intervju ble spørsmålene omformulert og tilleggsspørsmål ble lagt til, etter hva som ble vurdert hensiktsmessig (Kvale & Brinkmann, 2015 s.156). Den semistrukturerte intervjuformen kan framstå litt uformell, er fleksibel og kan gjøre det lettere for informanten å snakke (Johannessen mfl., 2016 s.148).

I semistrukturerte intervju bør spørsmålene åpne opp for nyanserte beskrivelser, fakta- og meningsspørsmål som kan gi ulike perspektiver for å besvare problemstillingen (Kvale & Brinkmann, 2015). Spørsmålene bør også være en kombinasjon av konkrete og mer generelle spørsmål fordi dette kan få frem både erfaringer og refleksjoner (Thagaard, 2013 s.103-104). I tillegg anbefales det en dramaturgi med et bevisst valg av tema både for å ivareta informanten og for å få frem informasjon. Anbefalingen er derfor å starte med mer nøytrale tema, bevege seg mot mer emosjonelle, for deretter å nedtone dette med mer nøytrale tema mot slutten (Thagaard, 2013 s.110). Med bakgrunn i nevnte anbefalinger startet intervjuet med spørsmål om hvor lang erfaring besteforeldrene hadde som fosterforeldre. Deretter om historikken og hvordan de har vurdert behov for hjelp og støtte. Hvordan deres opplevelser av samarbeidet med barneverntjenesten har vært og refleksjoner om egen rolle, var midt i intervjuet. Dette er spørsmål som kunne antas å berøre emosjonelle tema, og få frem refleksjoner og fortrolighet. Intervjuet ble avsluttet med spørsmål om anbefalinger for oppfølging av besteforeldre som er fosterforeldre og generelle betraktninger om oppgaven deres. Det avsluttende spørsmålet var om det var noe de ønsket å tilføye.

Intervjuguiden besto av fem hovedtema, ett innledende konkret spørsmål og ett avsluttende spørsmål. Intervjuguiden ble utviklet med utgangspunkt i temaene: (1) Antatt behov for støtte forut for flytting (2) Hvordan behovet for hjelp og støtte har vist seg å stemme, (3) Beskrivelser av hjelp og støtte over tid, virkning, bli hørt på behov, (4) Forventninger informanten opplevde som fosterforelder, (5) Hvilke tilbud bør besteforeldre som fosterforeldre bli tilbudt. De fem hovedtemaene var av refleksiv kvalitet. Det innebar at de var konstruert med tanke på at de skulle åpne opp for informantenes refleksjoner rundt temaene. Oppfølgingsspørsmålene var en kombinasjon av de konstruerte spørsmålene og intuitive spørsmål som oppsto som følge av informantenes svar. Dette ga mulighet til å gå i dybden, få fram flere nyanser og detaljer (Thagaard, 2013 s.101).

Utkast til intervjuguide ble sendt til veileder for gjennomgang og kommentarer. Det ble også foretatt et testintervju med en informant innen målgruppen (Johannessen mfl., 2016 s.155). Testinformanten var en bestemor som er fostermor for eget barnebarn. Hun er en av dem jeg gir veiledning, og som derav ikke var aktuell som informant. Etter gjennomført intervju snakket vi om hvordan hun opplevde det, om oppbyggingen og om eventuelle endringer for forbedring. Det ble lagt til ett tilleggsspørsmål under et hovedtema som følge av dette. Spørsmålet var mot slutten av intervjuet, om anbefalinger om oppfølging. Spørsmålet var: «Tror eller mener du at besteforeldre som er fosterforeldre trenger annen oppfølging enn andre fosterforeldre, eventuelt mer eller mindre?». Testinformanten mente ellers at intervjuet fungerte bra med aktuelle spørsmål. (Vedlegg 1).

3.1.2 Utvalg og rekruttering

Kvalitative studier baserer seg ofte på strategiske utvalg. Det vil si at informantene har noen kvaliteter som er strategiske i forhold til problemstillingen som skal undersøkes, samt gjeldende teoretiske perspektiver (Thagaard, 2013 s.60). Anbefalingen for antall informanter i en kvalitativ studie er at det må være tilstrekkelig for at problemstillingen blir opplyst (Johannessen mfl.,2016 s.64), og samtidig ikke større enn at informasjonen kan håndteres. Det handler om ressurser. Det må finnes en balanse fordi det må være nok informanter opp mot metningspunktet. Det innebærer at det innhentes så mye informasjon at ytterligere ikke vil tilføre noe vesentlig (Thagaard, 2013 s.65). Fordi jeg har valgt Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) som analysemetode, følger det av denne metoden å ha relativt få informanter (Smith, Flower & Larkin, 2009, s.3). Det er ønskelig med dybdeinformasjon og tykke beskrivelser fra et mindre antall informanter (typisk tre til seks på masterprosjekter), men tilstrekkelig mange for å finne det som er felles og det som skiller dem (Smith mfl., 2009, s.3). Jeg valgte fem informanter.

Av hensyn til å sikre informantenes anonymitet, informeres det ikke hvor de kommer fra. De er rekruttert gjennom et regionalt Bufetat-kontor og en barneverntjeneste i en relativ stor kommune. Begge instanser ble kontaktet med informasjon om studiet, og ble bedt om å informere dem i organisasjonen som arbeidet med fosterforeldre. Som vedlegg i denne henvendelsen lå et informasjonsskriv (Vedlegg 2). Bufetat og barneverntjenesten ble oppfordret til å sende ut informasjonsskrivet til aktuelle fosterforeldre. Fosterforeldrene ble

deretter bedt om å kontakte meg direkte. Dette for å sikre dem anonymitet. Seks fosterforeldre tok kontakt med ønske om å delta. Utgangspunkt for studien var fem informanter. Ett av inklusjonskriteriene var opprinnelig at de skulle ha erfaring som fosterforeldre i minimum ett år. Tre av informantene hadde imidlertid i underkant av ett års erfaring. Jeg valgte å inkludere to av dem likevel, da jeg vurderte deres erfaringer som relevante. Datamaterialet ville være rikere dersom de ble inkludert, selv om de ikke hadde erfaringer over lengre tid hadde de erfaring om oppfølging og støtte. Utvalget besto av tre kvinner og to menn. Det ble vurdert som hensiktsmessig for å belyse problemstillingen at begge kjønn var representert, uten at dette var et eget tema i analysen.

3.1.3 Presentasjon av informantene

For å ivareta informantenes anonymitet, har de fått fiktive navn i funn-presentasjonen. Jeg har derfor også valgt å kun beskrive dem kortfattet. Ut fra at alle er besteforeldre, er de i et aldersmessig sjikt fra begynnelsen av femtiårene til slutten av sekstiårene. Informantene er gitt navn alfabetisk ut fra den rekkefølgen de ble intervjuet, slik at første informant har fått initial A, neste B etc. som forbokstav i deres fiktive navn. Presentasjon av informantene:

1. **Anne** er pensjonist. Hun har vært fostermor i over 15 år, og har derved lang erfaring som fostermor. Hun har vært i jobb fram til hun ble pensjonist. Hun har vært fostermor sammen med barnets morfar.
2. **Bernt** er pensjonist. Han har vært fosterfar i underkant av ett år. Han har vært i arbeid fram til han nylig ble pensjonist, og ble fosterfar som pensjonist. Han er fosterfar sammen med barnets farmor som ennå er i arbeid.
3. **Carl** er i arbeid. Han har vært fosterfar i underkant av ett år. Han er fosterfar sammen med barnets mormor som også er i arbeid.
4. **Dina** er uføretrygdet. Hun har vært fostermor i over 8 år, og har derved lang erfaring som fostermor. Hun er alene om den daglige omsorgen for barnet.
5. **Edith** er delvis i arbeid/uføretrygdet, er mormor. Hun har vært fostermor i omtrent 10 år, og har således lang erfaring. Hun er fostermor sammen med sin mann som ikke er barnets morfar.

3.1.4 Gjennomføring av intervjuene

Informantene fikk selv velge sted for intervjuene. To av informantene ønsket at det ble gjennomført hjemme hos dem selv, mens de tre andre foretrakk et kontor jeg hadde tilgjengelig. Alle hadde på forhånd lest informasjonskrivet. Da vi møttes gikk jeg likevel gjennom studiens tema og hensikt. Jeg poengterte at deltagelsen var frivillig og at materialet anonymiseres og blir behandlet konfidensielt. Jeg informerte dem også om muligheten for å trekke seg fra studien når som helst uten behov for nærmere begrunnelse. Informantene fikk ikke informasjon ut over det som fremgikk av informasjonskrivet. De ble ikke tilbudt å se temaene og spørsmålene forut for intervjuet. Det var fordi det ikke var ønskelig at de skulle være ytterligere forberedt, men at svarene skulle komme spontant. Om informantene hadde blitt gitt muligheten til å forberede seg, kunne svarene blitt formet ut fra deres tanker om å fremstå mest mulig politisk korrekt, fremfor å formidle det de der og da ble opptatt av. Informantene signerte samtykke til deltakelse (Vedlegg 3). Intervjuene ble gjennomført over en periode på fire uker. Intervjuene varte fra 54 til 84 minutter. Det å intervjuer var en ny rolle for meg, som krevde noe forskjellig fra veiledning, som er mitt daglige arbeid. Den største forskjellen var å forholde meg til intervjuguiden, fremfor å bli styrt av informantens behov. Dette var mitt intervju og jeg som tok initiativene til temaene. Selv om jeg fulgte opp informantene med utdypende spørsmål, var det mitt behov for informasjon som styrte samtalen, ikke informantens. Det var en styrke å kjenne feltet og de temaene vi snakket om fordi jeg lett kunne følge det informantene var opptatt av og jeg hadde en trygghet på fagfeltet.

Informantene hadde mye å meddele. De ønsket å gi forklaringer ut over det spørsmålene la opp til. Informantene begrunnet meninger og ga fylldige begrunnelser for standpunkt og valg de hadde gjort. De forberedte temaene og spørsmålene ble fulgt opp. Temaene ble fulgt kronologisk. Spørsmålenes rekkefølge innenfor temaene varierte noe ut fra hva informantene var opptatt av. Naturlige oppfølgingsspørsmål som ble til underveis, varierte. En av informantene hadde forberedt seg ut fra den informasjonen som var gitt i informasjonsbrevet. Vedkommende hadde notert på huskelapp, og sjekket underveis at alt ble sagt. Min opplevelse var at informantene hadde mye informasjon de ville gi. De fleste av dem hadde noen tema de var spesielt opptatt av og hvor de utdypet sine meninger til tykke beskrivelser. Alle intervjuene ble avsluttet med spørsmål om det var noe de ønsket å legge

til. Begrunnelsen for dette var ivaretagelse av informantene, «høre dem ut», samt å få med eventuell tilleggsinformasjon (Johannessen mfl. al., 2016 s.151). To av informantene oppsummerte kort det de hadde vært mest opptatt av under intervjuet. De tre andre hadde ingenting å tillegge. For alle skjedde det en endring i rommet ved dette spørsmålet. Det utløste en lettere stemning, og satte informantene, eller oss, i en avslutningsmodus. Noen dager etter hvert intervju sendte jeg en tekstmelding til hver av informantene med takk for deltakelsen. De ble minnet på at de kunne ta kontakt om de skulle lure på noe, og at de kunne få lese det transkriberte intervjuet dersom de ønsket. Alle ga positiv og hyggelig respons tilbake. En av dem ønsket å lese det transkriberte intervjuet, og det ble sendt til vedkommende.

3.1.5 Transkribering av intervjuene

Intervjuene ble tatt opp ved hjelp av en Olympus diktafon. Det ble god lyd kvalitet. Jeg transkriberte alle intervjuene selv, selv om det var en tidkrevende prosess. Det vil si at tale ble gjort om til skriftlig språk, og at dataene derved var klare for analyse (Kvale & Brinkmann, 2015 s.137). Denne prosessen er i seg selv en fortolkningsprosess, og innebærer en rekke valg og tolkninger (Kvale & Brinkmann, 2015 s.204ff). Blant annet er tegnsetning en tolkning som kan gi ulike meninger. Det er ikke eksakte regler for transkribering, men redegjørelse for de valgene som tas er viktig (Kvale & Brinkmann, 2015 s.207-208). Det ble valgt å transkribere intervjuene til bokmål, ikke dialekt. Det var informantenes erfaringer og meninger som ble etterspurt, og dette vurderes å komme best frem gjennom et lettforståelig språk. Det ivaretar også anonymiteten til informantene. For å sikre konfidensialiteten er alle navn, personnavn og stedsnavn som informantene nevner, utelatt. I stedet står skrevet i parentes (stedsnavn) eller for eksempel (fostersønns navn) når et navn har blitt uttalt (Kvale & Brinkmann, 2015 s.213).

Transkribering innebærer en ny konstruksjon av den samtalen intervjuet var. Det er likevel tatt med de fleste «hum, hmm», gjentakelser, og latter er skrevet i parentes. For å tydeliggjøre stillhet ble det satt punktum for ett sekunds stillhet, to punktum for to sekunder etc. Noen få ganger var det vanskelig å tyde hva informanten sa, og det ble da gjort noen små språklige endringer for å bedre lesbarheten. Jeg har stort sett utelatt mine prober, det

vil si mine signaler som «hum», «ja» og slike tilbakemeldinger som ble gitt for å vise interesse og støtte til informanten (Thagaard, 2013 s.102). Det fremsto oppstykket i transkriberingen å ta dem med. Det var likevel et tap å ikke få med når, hvordan og til hva jeg ga tilbakemeldinger. Tegnsetting, utover punktum for å markere stillhet, er satt ut fra min tolkning og forståelse av det som ble sagt (Kvale & Brinkmann, 2015 s.212). Ved å gjennomføre transkriberingen selv, opplevde jeg å komme nærmere intervjuet og informantene. Flere detaljer, nyanser og meninger ble tydeligere gjennom denne prosessen. Begynnende anelser om tema utkrystalliserte seg. Jeg innser at informasjon går tapt gjennom transkribering, blant annet ved å velge bokmål. Konteksten intervjuet var i, stemmeleie og trykk på ord og uttrykk kan vanskelig gjengis. Ut fra mine oppfølgings spørsmål hørte jeg at jeg tolket det informantene sa, heller ikke det er så tydelig i transkripsjonene.

3.1.6 Egen forståelse

Jeg har min forståelse for studiens tema, besteforeldre som er fosterforeldre fra min bakgrunn som mangeårig ansatt i barneverntjenesten. Jeg har arbeidet med veiledning til fosterforeldre siden 2007. En del av fosterhjemmene har vært slektsfosterhjem, og av de har flest vært besteforeldre. Fordi mye av min yrkesbakgrunn har handlet om dette temaet, har jeg trolig en del forforståelser og ideer om slektsfosterhjem som jeg ikke er tilstrekkelig bevisst. Disse ubevisste ideene fører meg trolig mot å stille noen spørsmål, unnlate andre og tror jeg forstår noe som ikke har blitt sagt. For å hindre mine forforståelser i å ta for stor plass i analysen, samt styre retningen på funn, har jeg arbeidet tett med veilederne vedrørende dette i alle studiens faser.

3.2 Analyse

Jeg vil i det følgende gjøre rede for den valgte analysemetoden, Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) og dens sentrale teoretiske fundament. Deretter beskrives analyseprosessen og koding. Å analysere betyr å dele noe opp i biter, og målet gjennom analyseprosessen er å finne mening eller mønster som ikke ligger helt åpent. Gjennom analyse og tolkning søkes det å finne svar på problemstillingen (Johannessen mfl., 2016 s.162). Analyse og tolkning starter alt mens intervjuet pågår. Dette skjer ved at ideer eller

bevisste tanker om aktuelle tema som trer frem (Thagaard, 2013 s.120). Jeg opplevde dette ved at jeg etter hvert gjenkjente tema fra den ene informanten til den neste ut fra hva som syntes viktig for dem.

3.2.1 Interpretative Phenomenological Analysis

I analysen har jeg vært inspirert av analysemetoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). IPA ble utviklet på 1990-tallet av Jonathan Smith. IPA's teoretiske perspektiv er fenomenologi, hermeneutikk og ideografi (Smith mfl., 2009 s.4). Den ideografiske inspirasjonen handler om at det søkes detaljbeskrivelser i dybden av et fenomen og at intervjuer må følge informanten framfor en strukturert/semistrukturert intervjuguide (Smith mfl., 2009). Gjennom IPA som metode søkes det å gå nærmest mulig enkeltmenneskers opplevelser av et fenomen (Smith mfl., 2009). Metoden egner seg derfor godt for små utvalgsstørrelser, som for denne studien som har fem informanter (Smith mfl., 2009 s.3).

Fenomenologien ble grunnlagt av den tysk-østerrikske filosofen Edmund Husserl (1859-1938), og har siden blitt videreutviklet (Thomassen, 2006 s.82). Selve ordet kommer opprinnelig fra gresk og betyr læren om det som viser seg eller kommer til syne (Thomassen, 2006 s.82). I kvalitativ forskning er fenomenologiske tilnærminger sentralt i det å forstå sosiale fenomener ut fra individers beskrivelser (Kvale & Brinkmann s.44-45). Fenomenologi er et relevant perspektiv i denne studien da det søkes kunnskap om hvordan besteforeldre som er fosterforeldre opplever seg ivaretatt.

Fenomenologien har vært opptatt av å møte beskrivelser med et åpent sinn uten forforståelser. Hermeneutikk har derimot vist at en beskrivelse i seg selv er en tolkning. Dette ble en anerkjent oppfatning etter den «hermeneutiske vendingen» i fenomenologien (Thomassen, 2006, s.171-161). Hermeneutikk er i utgangspunktet læren om fortolkning av tekst (Kvale & Brinkmann, 2015, s.73). Hermeneutikken hadde sin opprinnelse i antikken knyttet opp til tolkning av klassiske tekster (Krogh, 2014). Men, begrepet brukes mer om forståelselære eller fortolkningslære i vid forstand (Krogh, 2014 s.10). Hermeneutikk er egentlig ikke en teori, men flere teorier sammen som utgjør den hermeneutiske tradisjon (Krogh, 2014, s.11). Det er vesentlig for hermeneutikken å tolke mening ut fra den

konteksten eller sammenhengen en ytring opptrer i (Thomassen, 2006 s.45). Handlinger betraktes som tekster som kan fortolkes og forstås (Thagaard, 2013 s.43).

Proessen med å forstå beskrives som en pendelbevegelse mellom å se en del i lys av helheten, og helheten i lys av delen. Dette kalles «den hermeneutiske sirkel» eller «den hermeneutiske spiral» fordi nye forståelser fører til stadig nye utgangspunkt for å forstå. Slik at da informantene beskrev egne opplevelser, kunne jeg gjenkjenne generell teori. Teorien fikk en dypere mening gjennom informantenes beskrivelser, vis a versa. Tradisjonelt ble bevegelsen oppfattet å være mellom tekstens helhet og del. Gadamer forsto derimot leseren (fortolkeren) som en del av forståelsessirkelen (Thomassen, 2006 s.92/93). I hermeneutikk er forforståelse et utgangspunkt for å forstå mer. I en hermeneutisk studie vil derfor forståelse følge av forforståelse. Gjennom vekselvis refleksjon mellom forforståelse og det nye, frembringes ny kunnskap og viten (Thomassen, 2006 s.171). Hermeneutikk handler om tolkning og forståelser, og at det ikke finnes noen egentlig sannhet, men ulike fortolkningsprosesser (Thagaard, 2013 s.41). Det er et ønske at denne studien kan gi økt forståelse av hvordan fosterforeldrene opplever seg ivaretatt, og at fortolkningsprosessen av innsamlede data kan øke innsikten i det de har fortalt

3.2.2 Analyse av datamaterialet

Jeg har valgt å analysere datamateriale med bakgrunn i beskrivelsene til Smith mfl. (2009). Smith (2009) beskriver IPA som en stegvis prosess bestående av seks trinn. Analyseprosessen tar utgangspunkt i de transkriberte intervjuene. For å lettere skille intervjuene fra hverandre, ble hvert av intervjuene merket med hver sin farge. Intervjuene ble også linjenummerert for å lettere finne tilbake til enkelte utsagns plass i den enkelte transkripsjonen.

Steg 1: Lese og re-lese for å finne det overordnede meningsinnholdet i hvert intervju

I denne fasen er det et mål å være «åpen og fri» for å ta inn over seg hva informanten vil formidle. Da alle intervjuene var ferdig transkribert, leste jeg derfor nøye gjennom det første transkriberte intervjuet. Deretter re-leste jeg intervjuet samtidig som jeg hørte på opptaket, og gjentok prosessen. Ved å høre intervjuet samtidig som jeg leste fikk jeg informantens betoning og følelser tettere på. Informantenes stemme, pauser og trykk på ord ga et

tydeligere meningsinnhold til transkripsjonen, og det satte meg tilbake til atmosfæren fra intervjusituasjonen.

Steg 2: Innledende analyser: koding

Smith`s (mfl., 2009) anbefaling for steg to er å få fram meningsbærende ord/setninger fra transkripsjonen. Det kan gjøres ved å notere nøkkelutsagn og oppsummeringer i marginen på den ene siden av transkripsjonen. Jeg valgte å lime på en halv A4-side på venstre side av transkripsjonen for å få en bred marg der jeg noterte nøkkelord, utsagn og oppsummeringer.

Steg 3: Notere slutninger og fremvoksende tema

Smith (mfl., 2009) anbefaler at forskeren i marginen på høyre side skriver ned egne tanker og refleksjoner, samt referanser til aktuell teori. På den første transkripsjonen gjorde jeg steg 1 til 3 hver for seg. Deretter slo jeg sammen steg 2 og 3. Det falt mest naturlig fordi jeg fikk refleksjoner og ideer til relevant teori mens jeg identifiserte nøkkelutsagn, basert på min tolkning av transkripsjonen. På dette stadiet blir den hermeneutiske sirkel tydelig i analysen ved å lete etter meningsbærende utsagn som ses opp mot helheten i transkripsjonen. På venstre side dras nøkkelutsagn ut fra helheten, mens overordnet teori og sammenhenger noteres på høyre side.

Steg 4: Å se etter sammenhenger mellom fremvoksende tema

Alle nøkkelutsagnene (kodene), i venstre marg, ble merket med hvilken transkripsjon og linjenummer de hørte til. Dette ble gjort fordi jeg på et senere tidspunkt skulle finne tilbake til hvor det kom fra. Siden alle transkripsjonene hadde ulik farge og var linjenummerert, ble dette tydeligere. Basert på registreringene som var gjort, kunne jeg se etter sammenhenger og tema på tvers innen hver transkripsjon. Dette ble gjort ved å notere tema og lage oppsummeringer.

Steg 5: Gå over til neste transkriberte intervju

Alle transkripsjonene ble analysert fra steg 1 til 4 før jeg gikk videre til neste steg. Det var her viktig å se hver transkripsjon individuelt, og legge bort de refleksjonene som fremkom fra de forrige. Dette for at temaene i den enkelte transkripsjon skulle få tre frem. Det var også viktig å ha et åpent sinn og ikke lete etter tema som viste seg i foregående transkripsjon,

men være åpen for mulige nye tema i hver ny transkripsjon. Da dette steget var gjort, hadde jeg fem analyserte transkripsjoner med notater i begge marger.

Steg 6: Se etter mønster på tvers av transkripsjonene

Her skal det letes etter sammenhenger og tema på tvers av transkripsjonene. Det betegnes som den mest kreative delen av analysen. For å identifisere og gruppere sammenhenger ble alle venstre-kodene fra samtlige transkripsjoner klippet ut og lagt ut over et bord (Vedlegg 4). Jeg hadde da 488 koder. Siden hver transkripsjon hadde egen farge, og linjenummer var skrevet på hver kode, var det lett å vite hvilken informant hver kode kom fra og hvor i transkripsjonen. De kodene som omhandlet samme meningsinnhold ble gruppert sammen. Noen koder passet ikke inn eller sammen med andre, og ble forkastet. Kategoriene ble navngitt for å holde oversikten. Slik at det som handlet om hjelpetiltak kom i en kategori, de som handlet om samarbeid i en annen, så en om relasjoner, barnets foreldre og videre til kodene var inndelt i kategorier. Det startet med mange kategorier. Deretter ble flere kategorier gruppert sammen til det var ti kategorier. Noen av disse ble slått sammen og en del koder forkastet. De gjenstående kategoriene fordelte seg til tre hovedfunn og seks underfunn ut fra samsvar i tema. Etter kategoriseringen av funn, ble refleksjonene og teorien jeg hadde notert underveis i analyseprosessen gjennomgått, for å se etter sammenhenger. Hoved- og underfunn ble til sist navngitt.

Jeg har, med en viss fleksibilitet, valgt å følge Smith mfl. (2009) i gjennomføringen, samtidig som jeg har redegjort for hvordan jeg utførte stegene i prosessen.

3.2.3 Eksempel på kode-prosessen

Meningsfortetting og «in vivo codes»	Eksempel på transkripsjon	Teoretiske og personlige refleksjoner til teksten
<p>D261-262 Jeg hadde trengt noen som sa at dette her er veldig bra. Noen som skrytte, som sa at du gjør en god jobb. Så kunne jeg falt litt til ro.</p> <p>D264 Barnevernet kan være litt mer OBS! på å gi positive tilbakemeldinger til fosterhjem.</p> <p>D265-266 Men jeg vet jo at saksbehandler har syns det har vært bra, og vi har kjempegod kontakt og dialog, og vi prater så godt sammen.</p>	<p>261- D: Jeg hadde trengt noen som sa at dette her er veldig bra, det. Noen som skrytte. Som sa at</p> <p>262 du gjør en god jobb. Så at jeg kunne falt litt til ro, og skjønt at de ikke er farlige.</p> <p>263- I: Hva kunne barnevernet gjort for å få dette mer på plass?</p> <p>264. D: Vært litt mer OBS! på å gi positive tilbakemeldinger til fosterhjem. Skryte: «Dette er bra».</p> <p>265 Men jeg vet jo at (saksbehandlers navn) har syns det har vært bra. (Saksbehandlers navn) og</p> <p>266 jeg har kjempegod kontakt og dialog, og vi prater så greit sammen.</p>	<p>Å trygge fosterforeldrene</p> <p>Samarbeidende teori</p> <p>Styrke ved å gi skryt, sette ord på det gode og riktige</p> <p>God dialog, men savner tydelighet på det positive</p>

3.3 Forskningsetikk

Innen samfunnsvitenskapene må forskeren være ekstra varsom med henblikk på etikk da fokuset er på enkeltmennesker og ofte på sårbare fenomen (Johannessen mfl., 2016 s.83). Forskning som omfattes av personopplysningsloven fra 2001 er meldepliktige til Norsk senter for forskningsdata (NSD) (Thagaard, 2013). Studien ble derfor meldt til NSD (referansenummer 416908) (Vedlegg 5). Informantene i denne studien vurderes å ha sårbare sider. De er besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn. De har en dobbeltrolle ved at de er fosterforeldre, besteforeldre og foreldre til barn som ikke klarer foreldrerollen. I utgangspunktet er fosterforeldre en gruppe ressurspersoner som vurderes å kunne utføre denne oppgaven for samfunnet. Det samme gjelder for besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn, men de har i tillegg denne dobbeltrollen. Dette var noe som ble tatt hensyn til i møte med dem, en sårbarhet som har krevd en viss varsomhet, og et tema de har

kommet inn på uten å bli spurt. Forut for en studie, skal det vurderes mulige konsekvenser deltakelse kan ha for informantene (Thagaard, 2013). Det er også et ansvar å vurdere dette underveis. Informantene som deltok framsto som motiverte til å bidra med sine opplevelser og erfaringer. De fikk snakke relativt fritt slik at de selv skulle få velge hvor mye de ønsket å dele av personlig informasjon, men i en balanse hvor de ble stilt de spørsmålene som var utformet i intervjuguiden.

Personvern hensyn krever særskilte prosedyrer med henblikk på sikkerhet mens prosjektet pågår (Thagaard, 2013). Det innebærer at det ikke må være koblinger mellom opplysningene som innhentes og informantene slik at identiteten blir avslørt. Alle opplysningene informantene har gitt, har blitt anonymisert i alle ledd. Koblingene mellom deres identitet og fiktive navn har blitt oppbevart i sikkerhet, på et annet sted enn de innhentede opplysningene. Alle informantene i studien ble informert om at deltakelse var frivillig. De ble også informert om at de kunne trekke seg fra studien, at deres identitet skulle anonymiseres, samt at informasjonen om dem skal destrueres ved studiens ferdigstilling. Denne informasjonen fikk de i et informasjonsbrev og i samtykkeskjema, samt muntlig forut for intervjuet.

3.4 Validitet og reliabilitet

Validitet handler om studien undersøker det den er ment å undersøke og dens gyldighet. Reliabilitet sier noe om påliteligheten av forskningen som utføres (Kvale & Brinkmann, 2015 s.137). Det er ellers viktige prinsipper at forskningen skal være åpen og transparent, da det styrker reliabiliteten (Thagaard, 2013 s.202-205). Dette innebærer at fremgangsmåtene i studien beskrives grundig slik at det er mulig for andre å vurdere dem (Thagaard, 2013 s.202-203).

For at denne studien skal være gyldig og pålitelig, har jeg derfor bestrebet å beskrive alle steg i forskningsprosessen inngående og vært transparent vedrørende alle valg i analysen. Jeg har forholdt meg til de etiske retningslinjene for kvalitativ metode (Thagaard, 2013 s.24) for å ivareta informantene og studien. Jeg er bevisst at de valg jeg har foretatt underveis og de temaene jeg har kommet frem til er preget av min forforståelse, slik det er når forskeren bruker seg selv i intervju og analyse. Det innebærer at andre kunne ha kommet frem til

andre tema. Overførbarheten er ikke umiddelbar i kvalitative studier. Dersom det vurderes at studien kan være gyldig i andre sammenhenger, må det derfor argumenteres troverdig for fortolkningene som har fremkommet (Thagaard, 2013 s.205, 210-211).

4 Presentasjon av funn

I dette kapitlet presenterer funnene som ble identifisert ved hjelp av analysemetoden IPA. Problemstillingen som var utgangspunktet for analysen var: «Hvordan opplever besteforeldre som er fosterforeldre at deres behov for støtte og oppfølging ivaretas? ». Det ble identifisert tre hovedfunn og seks underfunn:

1. Tiltak fra barneverntjenesten har hatt betydning

- Konkret hjelp har vært støttende (råd, veiledning, kurs)
- Praktisk hjelp har vært hjelpsomt (økonomi, besøkshjem, frikjøp)

2. Sensitivitet og hensyntaken fra barneverntjenesten har hatt betydning

- Barneverntjenesten må vise forståelse for fosterforeldrenes «dobbelrolle» og hva den innebærer
- Barneverntjenesten må være sensitive og ta hensyn til rollene i familiesystemet

3. Samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten har hatt betydning

- Relasjonen har hatt betydning for samarbeidet
- Barneverntjenestens rolle kan gi fosterforeldrene styrke

Hvert funn er fortløpende illustrert med sitater fra informantene.

4.1 Tiltak fra barneverntjenesten har hatt betydning

Alle informantene ga uttrykk for at de hadde gode erfaringer med ulike tiltak fra barneverntjenesten. Alle fem informantene hadde mottatt tiltak ut over minimumsoppfølging, såkalte forsterkningstiltak.

Barna flyttet til besteforeldrene mer eller mindre akutt da barnas foreldre ikke kunne ivareta dem. Oppfølging og rammer var derfor ikke avklart ved innflytting. De økonomiske ytelsene ble relativt raskt iverksatt for flertallet, men ikke for alle. De fleste informantene sa de ikke var opptatt av tiltak og hjelp i den første fasen, men at det handlet om å sikre barnebarnets trygghet. Majoriteten fikk de økonomiske ytelsene i påvente av utredningen om de skulle bli fosterhjem. Det var først etter at de var godkjente som fosterhjem, at tiltak ut over de økonomiske grunnbeløpene ble vurdert.

4.1.1 Konkret hjelp har vært støttende

Med konkret hjelp menes i denne sammenheng råd, veiledning og kurs. Alle informantene mente at den konkrete hjelpen de hadde mottatt, hadde vært betydningsfull for dem.

Samtlige informanter hadde fått oppfølging i form av veiledning. De uttalte seg positivt og beskrev at det opplevdes nyttig og i henhold til deres behov. Bufetat region Vest opprettet i 2007 et tilbud om veiledning til kommunale fosterhjem ved et distrikt (distrikt oppgis ikke ut fra anonymitetshensyn). Siden det er en kommunal oppgave å gi individuell oppfølging av kommunale fosterhjem, avsluttet Bufetat dette tilbudet. Edith fikk veiledning fra Bufetat, og hun sa at uten den veiledningen de fikk derfra trodde hun de hadde gitt opp (linjenr.60-61). Hun beskrev dialogen og oppfølgingen fra Bufetat som betydningsfull og viktig for dem.

Hvem som gir veiledning, varierer fra kommune til kommune. Noen ganger er det saksbehandler, andre ganger er det egne personer i barneverntjenesten som har denne oppgaven. Det kan også være personer barneverntjenesten engasjerer. Informantene hadde stort sett hatt veiledning av en person fra barneverntjenesten som hadde dette som sin oppgave. I tillegg hadde de oppfølging fra saksbehandler. Betydningen og hva som gjorde veiledning viktig, inneholdt flere momenter. Bernt beskrev slik hva som hadde vært viktig for ham:

(...) enten du får justert dine egne tanker eller får nye tanker, så er det flott det. Jeg synes det er bra med veiledning (linjenr.474-475). Jeg har alltid utbytte av å møte veileder, så jeg vil jo ikke det skal slutte (linjenr.45-52).

Dina hadde hatt erfaring med flere som ga henne veiledning, og hun var positiv til det bidraget veilederne hadde gitt henne i de utfordringene hun hadde stått i. Hun trakk også frem betydningen av å tørre å stole på den som ga veiledning. Mest vektla hun det hun kalte å få støtte. Dette var noe hun hadde fått gjennom sine veiledere (linjenr.387-393). Hva støtte ble opplevd å inneholde, ble det ikke gitt entydige, beskrivende svar på. Relasjonen mellom den som veiledet og fosterforeldrene syntes imidlertid å være av stor betydning. Siden informantene beskrev veiledning som positivt, sa de implisitt noe om sin holdning til dette. Da Bernt sa det var viktig å få nye tanker eller justering av det han hadde tenkt, handlet det ikke om støtte som enighet. Et veiledningsklima preget av åpenhet hvor det kan drøftes i tillit synes mer nærliggende ut fra det de sa.

Alle informantene var positive til de kursene de hadde gått på. Samtlige hadde gått på diverse kurs, de fleste kurs hadde vært i regi av Bufetat. Spesielt trakk de frem kurs som hadde vært for slekts-fosterhjem. Noen av dem het «I tjukkaste slekta». De sa at de opplevde sin rolle og situasjon å være annerledes enn de såkalte nøytrale fosterhjemmene. Noe av det som bandt dem sammen handlet om at de har fått oppdraget som fosterforeldre i «fanget», mens de nøytrale har tilbudt seg selv (linjenr.584-585). De som er slektsfosterhjem har til felles at de har et slektskap og en relasjon til barna og til deres foreldre. Som uttrykt av Edith:

På de «Pride-kursene» det var en blanding, var det noen som sto i pausene og snakket utrolig negativt om de biologiske foreldrene. Vi følte vi var veldig ulike. Det kunne ikke vi gjøre. For vi er glade i dem. Sant (linjenr.425-430)?

Det å møte andre besteforeldre som var fosterforeldre hadde flere samskapende elementer i seg. De fortalte at de møtte andre som forsto dem, at de kjente på fellesskap og at de ikke var de eneste som hadde det som dem. De beskrev det å være i samme situasjon, glede seg sammen, og at de fikk muligheten til å dele sorg og erfaringer som viktig. Samtidig ble de gitt muligheten til å ta imot ny kunnskap gjennom relevante foredrag. Til sammen gjorde dette det meningsfullt å delta. I møte med andre besteforeldre som var fosterforeldre hadde de alle også egne barn som ikke kunne være foreldre. Dette fellesskapet som også handlet om å ha egne barn som slet, ble trukket frem av flere av informantene. Som beskrevet av Carl:

Det var veldig nyttig med «den tjukkaste slekta». Bare den følelsen av at vi ikke var alene om dette her. Det var andre og som var gjennom det samme, mye også i forhold til egne barn (linjenr.540-545).

Kurs for slektsfosterhjem ble beskrevet veldig positivt fra alle informantene. Beskrivelsene omhandlet en kompleksitet av gode og nyttige erfaringer. Fellesskapet med andre i samme rolle var et viktig moment. Edith hadde en oppsummering og vurdering hvor hun trakk frem kombinasjonen av mange faktorer som betydningsfullt for en samlet god opplevelse av kursene. Både innhold, underholdning og god mat var ingredienser som gjorde at det ble så positivt (linjenr.725-727). Alle informantene ga gode tilbakemeldinger på arrangementer for slektsfosterhjem, og alle trakk frem flere forhold som hadde vært viktige for dem. Informantene sa de ville delta på slike kurs fremover når de fikk tilbud.

4.1.2 Praktisk hjelp har vært hjelpsomt

Med praktisk hjelp menes her tiltak fra barneverntjenesten som favner bredt. Det kan være alt fra økonomisk hjelp, besøkshjem, støttekontakt, frikjøp av fosterforeldre fra sitt arbeid eller for eksempel vaskehjelp. De fleste informantene hadde mottatt ett eller flere slike tiltak. Dette er tiltak ut over faste satser for fosterhjem.

Flere av informantene hadde i kortere eller lengre perioder blitt delvis frikjøpt fra sitt arbeid da barnebarnets omsorgsbehov ble vurdert å være av en slik art at deres tilstedeværelse hjemme burde økes. Noen hadde fått økt sats fra barneverntjenesten ut over grunnsatsen, mens andre hadde blitt delvis frikjøpt med utgangspunkt i deres arbeidsinntekt. Muligheten til å bruke mer tid på barnebarnet og arbeide mindre, uten å gå vesentlig ned i inntekt, var noe de verdsatte høyt. Økte satser eller frikjøp ble også opplevd som en anerkjennelse av både jobben de hadde gjort og utfordringene de hadde stått i. Samtidig trakk de frem barnebarnets behov som det vesentligste. Anne søkte seg i første omgang bort fra lederstillingen da de overtok omsorgen for barnebarnet. Senere gikk hun også ned i stilling. Dette ble til en viss grad kompensert fra barneverntjenesten. Hun sa dette om økonomi:

Skulle jeg se økonomisk på det, så er det klart at det er et tapsprosjekt (linjenr.187-188). Men vi er veldig glade vi har gjort det. Veldig glad. Så for oss, så var ikke dette med økonomi inni vurderingen. (linjenr.190-191).

For andre er det økonomiske bidraget nødvendig for å gjøre oppdraget mulig. Carl berømmer denne muligheten. Han sa at frikjøp har vært viktig for å få tid om morgenen, følge til skolen og tid til møter og slikt. Han sa at det økonomiske bidraget hadde vært veldig bra, og at de ikke hadde klart seg uten (linjenr.470-480).

Edith sa at det lå en usikkerhet knyttet til at vedtak fra barneverntjenesten var tidsbegrenset. Hun hadde fått innvilget høyere arbeidsgodtgjørelse for en periode, men visste ikke hvordan det ville bli på sikt. Dette gjorde henne urolig, det handlet om trygghet og forutsigbarhet for henne (linjenr.628-635). De andre informantene nevnte ikke usikkerhet knyttet til vedtak, men det er slik at det er tidsbegrensning på alle vedtak. Vedtak skal evalueres, og det er derfor en usikkerhet knyttet til om de videreføres selv om det er ønskelig fra fosterforeldre.

Avlastning og/eller besøkshjem kan være en støtte for fosterforeldre til å få egen fritid og rekonvalesens. Det kan også være en mulighet for barna til å få et større nettverk eller andre opplevelser. Carl sa at de hadde klart å slappe av da de hadde avlastning. Han var likevel ambivalent til avlastning da barnebarnet fikk negative reaksjoner i etterkant. Han sa at barnebarnet ble unormalt tett på dem etter helgene i besøkshjem (linjenr.113-115). Barnebarnet ville ikke til besøkshjemmet, han ville bare være med dem hele tiden (linjenr.153-154). Et hjem som er avlastning/besøkshjem kan være både i og utenfor familien. Anne sa det var utenkelig å sende gutten fra seg utenfor familien, og de fant ingen i nettverket som stilte opp. Flere av informantene hadde fått til ordninger hvor barnebarnet hadde kontakt med andre slektninger som de besøkte innimellom. Noen hadde avtaler som innebar en regelmessighet og forutsigbarhet ved at barnet var på besøk deler av ferier eller i helger. Bernt fortalte om barnebarnets morfar som hadde barnebarnet i helger, og at de tenkte på dette som avlastning (linjenr.85-87). Dette ga fosterforeldrene rom for å koble av, og ga barnebarnet kontakt med sitt familienettverk. De beskrev dette som betydningsfullt for barnet. Noen hadde prøvd å få slike avtaler i gang, men opplevde at det aldri passet for andre i familien. Edith klarte etter hvert å få til en ordning hvor hennes voksne døtre fikk rollen som avlastning/besøkshjem. Det ga henne og mannen en etterlengtet ferie alene. Edith lurte imidlertid på om barnevernet er litt mer tilbakeholdne når barna bor i slekts-fosterhjem:

Jeg tror vi, vi kan ikke gi opp. Men det kan andre fosterforeldre gjøre lettere enn oss. Og derfor tror jeg de gjerne vil raskere sette inn tiltak. Tilbud om avlastning, det tror jeg andre får, det har vi aldri fått (linjenr.302-304).

Dina var opptatt av at hennes barnebarn burde få møte yngre voksne enn henne selv, da hun omtalte seg selv som neste generasjon. Hun påpekte at yngre voksne kan tilføre barn og unge noe annet enn hennes aldersgruppe. Hun fant en person i nettverket som var villig til å gå inn i rollen, og barnebarnet tok imot ordningen og personen med glede. Hun sa:

Avlaster dekker et behov hos jenta som jeg på en måte ikke helt klarer på grunn av alderen min. Hun er i den generasjonen, og kan vise hvordan en mor skulle vært (linjenr.551-573).

I tillegg sa Dina at hun hadde vært sliten og trengte avlastning. Hun var også bekymret over hvem som kunne ta seg av barnebarnet dersom hun skulle bli syk. Hun hadde derfor et håp om at en avlaster og/eller et besøkshjem ville være der for jenta i fremtiden. Dina var opptatt av den sårbarheten det å ha litt eldre besteforeldre og et lite familienettverk kan innebære. Dinas råd til barneverntjenesten var derfor å være rause og på tilbudssiden både når det gjaldt støttetiltak og skryt (linjenr.596-597). Fire av informantene hadde ordninger hvor barna hadde avlastning og/ eller besøkshjem. To av dem i familien og to utenom. De uttrykte alle at dette var et behov, og hun som ikke hadde det, oppga det som et savn.

Carl sa at de savnet en støttekontakt som kunne være til hjelp for barnebarnet i hverdagene. Dette var noe barneverntjenesten var enig i, men de hadde ikke funnet noen som kunne gå inn i oppgaven. Han sa at selv om barneverntjenesten hadde intensjonen og viljen, så var det vanskelig å finne konkrete personer som kunne være støttekontakt (linjenr.99-104). Barneverntjenesten hadde ikke fått til det de ønsket, og det fremsto som en bekreftelse på deres begrensninger.

4.2 Sensitivitet og hensyntaken fra barneverntjenesten har hatt betydning

Alle informantene har vært opptatt av betydningen av at barneverntjenesten har vist forståelse ved sensitivitet og tatt hensyn til deres situasjon. Dette har vært viktig både gjennom rekrutteringsprosessen og senere som fosterforeldre.

4.2.1 Barneverntjenesten må vise forståelse for fosterforeldrenes «dobbelrolle» og hva den innebærer

Besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn lever i en dobbelrolle. Ordet «dobbelrolle» relateres til at de både er foreldre for egne barn samtidig som de utøver en omsorgsrolle for barnebarna. Deres egne voksne barn trenger ofte langt mer enn andre voksne barn. De er på den måten foreldre for to generasjoner på samme tid.

I den spenningen som fosterforeldrene sto i ved å kjenne på forpliktelser overfor egne barn og barnebarn, uttrykte de behov for sensitivitet og ydmykhet fra barneverntjenesten. De var opptatt av at det skulle være en forståelse for sårbarheten og at barneverntjenesten måtte

opptre med å vise hensyn til dette. Anne trakk frem at det alltid er en årsak når noen er fosterforeldre for eget barnebarn. Det innebærer en evig opp-ripping og utfordring når besteforeldre tar et ansvar for både barn og barnebarn (linjenr.696-700). Carl stilte spørsmål ved når barneverntjenesten og hans datter sto i en konflikt, hva da med dem? De hadde et oppdrag og en lojalitet til barneverntjenesten, men var også foreldre til sin datter og omsorgspersoner for barnebarnet (linjenr.512-514).

Behovet for at barneverntjenesten viste hensyn og ydmykhet overfor fosterforeldrene kom spesielt frem da de fortalte om den første perioden hvor de ikke var formelt godkjente fosterforeldre. For alle gjaldt det at det ennå var uklart om de kom til å bli godkjente som fosterforeldre. Det var en ny situasjon. De var preget av sårbarhet og krise. Deres eget barn befant seg i en situasjon hvor det ikke kunne være foreldre, og de som besteforeldre måtte ta stilling til hvilken rolle de skulle ha når det gjaldt barnebarnet. De måtte også snakke om fremtiden, hvor lenge kunne det antas at de skulle være fosterforeldre for barnebarnet. Det var veldig krevende fordi det å innse at barnebarnet ville trenge dem lenge, innebar at deres eget barn hadde en alvorlig negativ prognose. Anne uttrykte det slik:

Jeg syntes prosessen, vurderingsperioden, var vond og vanskelig akkurat da. Og at vi skulle ta inn, at det ikke bare skulle være midlertidig (linjenr.155-556). Men jeg tenker det er kjempeviktig fra barnevernet sin side å ha en viss ydmykhet, ikke sant? Måten de kommer inn på, altså (linjenr.623-624).

Det var ikke det at barneverntjenesten skulle vurdere om de kunne bli fosterforeldre som var problemet for informantene, men hvordan de ble ivaretatt i prosessen. Det å være både realistisk og ha et håp for egne barn ble et tema for flere av informantene. Edith hadde en vanskelig opplevelse knyttet til dette, og fortalte:

Barnevernet sa til meg: «Du må ikke ha slik tro på datteren din». Og det kan de ikke si, de kan ikke si det til meg (linjenr.75-76). Da kan jeg si at det med å være positive i utgangspunktet, i møte med disse foreldrene, og å være veldig forsiktige med ordbruk, hvordan du sier ting, ikke slike ting som «at du må slutte å ha tro på datteren din». (...). Og så tror jeg det er viktig å, de skal gjøre sin jobb, og gjøre det grundig. Og det er ikke alle som kan være fosterforeldre (linjenr.648-652). Så tror jeg

de hadde vunnet mer tillit, slik som jeg opplever det, med å være litt mer ydmyke (linjenr.654-655).

Besteforeldrene havnet i dobbeltrollen fordi det virket umulig for dem å velge annerledes. Sine egne barn kunne de ikke velge bort. De beskrev oppfølgingen av ansvaret og for barnebarnet som et behov og en plikt overfor seg selv og familien. Anne sa at de hadde en vurdering hjemme om at de ikke kunne svikte gutten (linjenr.57-58). Det virket betydningsfullt for dem, som en forpliktelse. Dersom de ikke hadde tatt på seg oppgaven som fosterforeldre, kunne det virket negativt på deres selvoppfattelse. Bernt sa om dette: «Vi kunne ikke sett oss selv i kvitøyet hvis vi ikke kunne gå for gutten» (linjenr.411-412).

Ved å bli fosterhjem for barnebarnet, sa dette noe om dem selv som ansvarlige besteforeldre, i tillegg til å hjelpe barna. Det handlet om flere forhold samtidig, om kjærlighet, om moral, ta ansvar, være en stedfortreder for egne barn og ta ansvar for egne barns handlinger. Besteforeldrene kom i en mellomposisjon ved å ta ansvar for to generasjoner. De tok ansvar for alle «sine». I valget mellom å være «vanlige» foreldre og besteforeldre, har de valgt en rolle som har medført en dobbeltrolle, noen ganger med uforenelige forventninger. Dina sa at etter at hun ble fostermor for barnebarnet sitt hadde hun ikke kunnet være mor for sin datter som før. Dette handlet om hennes opplevelse av at ved å velge barnebarnet måtte hun velge bort sin egen datter. Det var ikke tilstrekkelig rom for begge rollene. Alle informantene fortalte at de periodevis måtte nedprioritere eget barn og dets behov for å ta vare på barnebarnet. Deres eget barn mistet på den måten delvis sine foreldre. De har trengt mer hjelp enn andre voksne, og det virket som foreldrene hadde gitt dem mye. Carl sa:

Så slites vi selvfølgelig. Ser i forhold til vår datter da. Det er det som er det spesielle med besteforeldre som fosterhjem, for du har det hensynet (linenr.117-118). Det er en akilles-hel. Både liksom å ivareta barnebarnet og datter. Det er det tyngste. Hvis hun hadde hatt det godt, så hadde jobben vår vært mye lettere (linjenr.462-463).

Flere av informantene sa at når de visste at egne barn ble ivaretatt og fikk hjelp, kunne de slappe litt mer av. Edith sa at hun bare måtte tro at det var noen som tok seg av datteren. Hun måtte velge å legge lokk på de følelsene og velge å være fostermor (linjenr.438-440). Selv om samtlige voksne barn i utgangspunktet ønsket at foreldrene skulle bli fosterforeldre

for deres egne barn, var det innimellom problematisk for de fleste voksne barna. Deres sykdommer, rusrelaterte utfordringer og behovet de hadde for egne foreldre varierte i perioder. I vanskelige perioder kunne de i sterke ordelag gi foreldrene skylden for sitt vanskelig liv. De ville ha egne barn bort fra fosterforeldrene. Dina sa at datteren var glad for at hun tok vare på hennes datter, men hatet henne fordi hun gjorde jobben hun selv skulle gjort som mor (linjenr.205-207). Dina ga uttrykk for å ha stått i usikkerhet og press fra datteren. Presset hadde vekslet mellom ønsket om at moren skulle ta vare på datteren, beskyldninger og datterens tilkortkommenhet.

Samtlige fosterforeldrene ønsket å være gode nok fosterforeldre slik at barnebarna skulle få en god utvikling og et godt liv. Dette handlet om at de ikke ønsket at historien som hadde vært med eget barn skulle gjenta seg. Det handlet også om at barnebarna hadde fått skader gjennom sine erfaringer. Dette førte til at barna hadde ekstra omsorgsbehov. Informantene beskrev disse behovene, og hvordan de imøtekom barna og de vanskene de hadde. Edith sa at hun tenkte på barnets erfaringer som noe han bar med seg og som de måtte ta kontinuerlig hensyn til (linjenr.371-379). Besteforeldrene uttrykte fremtidstro og optimisme, samtidig virket de på meg å nages av en uro for om det var godt nok. Uroen fremsto sterkere enn en vanlig foreldreuro. Noe som likevel roet dem, var det ekte og gode ønsket de hadde for barnas fremtid. Anne sa at når det gjelder besteforeldre som er fosterforeldre, så er det ingen tvil om at de har et genuint ønske om at det skal gå bra (linjenr.616). Hun viste til den biologiske relasjonen som en forklaring og begrunnelse på en god vilje og et sannferdig ønske.

4.2.2 Barneverntjenesten må være sensitive og ta hensyn til rollene i familiesystemet

Når et barn må flytte fra sine foreldre til besteforeldrene, har det innvirkning på mange i familien. Mange får nye roller, relasjoner endres og det må reforhandles om strukturer og forpliktelser. Foreldrenes roller endres dramatisk, også hvordan andre i familien og nettverket ser på dem. Besteforeldrenes roller blir også totalt endret. Flere informanter uttrykte sorg over at de ikke lenger kunne ha rollen som besteforeldre til disse barnebarna. De ble hoved-omsorgspersoner med helt andre forventninger knyttet til seg enn den vanlige besteforeldrerollen. Edith sa at hun ble veldig trist da hun forsto at hun ikke kunne være

bestemor (linjenr.473-474). Besteforeldrenes andre barnebarn kan oppleve endringer ved at besteforeldrene deres ikke har så mye tid og kapasitet til dem, slik det var før. Noen besteforeldre beskrev at de har bestrebet å gjøre begge deler, for de ville gjerne være vanlige besteforeldre for de andre barnebarna fremover også. Sorgen over å ikke kunne være besteforeldre, virket å ha sammenheng med sorgen over å ha et barn som ikke kunne være foreldre. Dette hang sammen med opplevelsen av skam, og viste tilbake på dem selv som omsorgsgivere. Anne uttrykte dette med å si at når en mor har et barn som er rusmisbruker, så føler hun å komme til kort som mor bare der (linjenr.470-471).

Viktigheten av å se familiesystemet som helhet var et tilbakevendende tema for informantene. For Edith ble dette gjennomgående, og det ble oppfattet som et budskap fra henne som hun ønsket at barneverntjenesten skulle fått en større innsikt i. Hun sa hun hadde forståelse for at barneverntjenesten stilte dem spørsmål for å vurdere om de kunne bli fosterhjem. Hun kunne også forstå at det måtte vurderes om hun som mor til barnebarnets mor kunne klare rollen. På tross av disse spørsmålene opplevde hun ikke at barneverntjenesten forsto at familien måtte ses i et helhetsperspektiv. Hun sa at barneverntjenesten hadde fokusert på barnet. Selv tenkte hun at ved å tenke slik, manglet de viktige sammenhengene og relasjonene som var viktige for barnet. Hun mente det var avgjørende for å forstå dem at de måtte se både barnet, besteforeldrene, hele slekten og en mor som sliter (linjenr.43-47). De, som kommende fosterhjem sto midt i dette. Hun mente dette handlet om hvordan barneverntjenesten vurderte betydningen flyttingen hadde for både barnet og familien, og at de ikke så alle rollene og kompleksiteten (linjenr.411-421). Hun uttrykte at barneverntjenestens mangel på en helhetsforståelse representerte manglende forståelse og kunnskap om slektsplasseringer. Hun ønsket mer ro, færre møter og færre personer fra barneverntjenesten i begynnelsen da barnet hadde flyttet til dem. Det ble veldig slitsomt både for barnet og dem (linjenr.722-724). Carl hadde noen av de samme vurderingene, men hadde opplevd det enda sterkere for barnebarnets vedkommende. Hans vurdering var:

Det er mye, masse møter, og så har vi talsperson, og så er det tilsynsfører og så er det barnevernet som er hjemme. Og så har veileder vært hjemme (linjenr.395-398). Det kan bli for mye fra barnevernet, plutselig talsperson, tilsynsfører.., og hver gang han ser en som kommer, så tenker han at nå må han flytte (linjenr.551-557).

Det hadde også vært et savn hos flere at barneverntjenesten kunne ha snakket mer med andre familiemedlemmer om endringer i deres liv etter at fosterbarnet hadde flyttet inn. De nevnte da spesielt hjemmeboende barn som hadde kjent på belastninger som følge av innflyttingen. Edith sa at da barnebarnet flyttet til dem, utgjorde dette en endring for deres to hjemmeboende barn. Familien fikk også uro og utfordringer knyttet til barnebarnets mor tett på. Omsorgsbelastningen for fosterforeldrene økte vesentlig fordi deres egne barn fikk et større behov for oppfølging som følge av endringen, og barnebarnet trengte mye hjelp. Hun mente at barneverntjenesten ikke så dette tydelig nok. Hun etterlyste tiltak og samtaler fra barneverntjenesten for de to barna som bodde hjemme da (linjenr.149-150). Edith hadde sett for seg fortløpende samtaler med de hjemmeboende barna om hvordan de hadde det. Hun mente fosterbarnets saksbehandlere hadde vært fine for de hjemmeboende barna å snakke med (linjenr.273-279). Informantene hadde ikke lenger hjemmeboende barn på intervju tidspunktet.

Fosterforeldrene beskrev at de biologiske foreldrene til barna hadde tatt «mye plass» gjennom oppveksten. Andre søsken hadde fått mindre tid og oppmerksomhet fordi dette barnet, som nå var forelderens, hadde vært så krevende. Da barnebarnet flyttet til besteforeldrene, fortsatte de biologiske foreldrene å ta stor plass gjennom sine barn. Barna til de andre søsknene måtte vike plassen til fordel for denne forelderens barn. Det ble som en fortsettelse i andre generasjon. Bernt sa han ville snakke med den ene sønnen sin, broren til barnebarnets far, om dette. Han ville spørre: «Synes du at broren din, faren til fostersønn, ennå tar stor plass og fortrenger deg i forhold til foreldrene dine?» (linjenr.251-253).

Når et barn må flytte, skal barneverntjenesten sjekke ut om noen i slekt eller nettverk kan være fosterforeldre. Dette er et spørsmål som kan utfordre og skape press i en familie. Roller og relasjoner innad i familiesystemet utfordres ved slike spørsmål. Alle informantene opplevde støtte fra familien for at de påtok seg oppgaven med å være fosterforeldre for barnebarnet. Det kan likevel bli et press på andre ved at de utfordres til støtteoppgaver, som for eksempel å være besøkshjem for barnet eller andre oppgaver. Anne beskrev at både bestemoren og en tante var positive, men de fulgte ikke opp (linjenr.263-286). Carl sa at barnebarnets tante hadde dårlig samvittighet for å ikke stille opp som fosterhjem. De prøvde å si at hun ikke måtte tenke slik og hun hadde vært en god støtte for dem i prosessen (linjenr.297-298). Flere av informantene sa at øvrig familie hadde vært positive til å bidra

med hjelp da barnet skulle flytte til dem, men at det ikke ble noe av. Det passet aldri for dem, sa to av informantene. Flere uttrykte skuffelse over «den andre siden» av barnets familie. Noen fosterforeldre fortalte at de hadde brukt mye tid og krefter på at barnet skulle ha kontakt med familie på begge sider. De hadde tenkt at det var viktig og verdifullt. Tanken på at barnebarnet skulle bodd i en familie utenom slekten var vanskelig å akseptere hos informantene. Edith sa at dersom barnebarnet skulle bodd et annet sted hadde det vært grusomt. De ville følt at de hadde mistet han, og han ville mistet all familie (linjenr.569-571).

Det å «høre til» i familien fremsto som en viktig verdi for informantene. De viste også til at de fikk støtte fra venner, kjente og familie vedrørende beslutningen om å bli fosterhjem for barnebarnet. Selv om familie var støttende i utgangspunktet, oppsto det for noen utfordringer underveis som gjorde at de inntok andre standpunkt. I tillegg til at fosterforeldrene kunne bestemme vedrørende barnet i det daglige, fikk barneverntjenesten beslutningsmyndighet. Noen foreldre fant dette vanskelig innimellom. De mente at det ikke kunne være så farlig med mer eller annet samvær enn det barneverntjenesten eller retten hadde bestemt. Dette gjaldt også for andre besteforeldre, og det ble uro og uoverensstemmelser i familien. Dina sa:

Men da eks-mannen merket at jeg måtte være streng i forhold til datter vår, aksepterte han det ikke (linjenr.128-129). Jeg var ikke helt forberedt på konsekvensene det ble innad i familien (linjenr.191-192). Dette med å bli forberedt på hvordan det virkelig kan bli, selv om vi ikke kan tro det i øyeblikket når vi får høre det, så må vi i alle fall bli advart mot det. Eller ikke advart, men forberedt (linjenr.594-596).

Det er nødvendigvis ikke enkelt for barneverntjenesten å få innblikk i de endringene som kan oppstå i en familie som følge av å plassere et barn et annet sted enn der det opprinnelig hørte til. Anne fortalte om en sønn som flyttet ut tidligere enn planlagt fordi de ble fosterhjem, noe som etter en vanskelig periode ble en god løsning for dem (linjenr.65-72). Fosterforeldrene som har vært informanter har gitt innsyn i sine familiesystem og om endringene etter at de ble fosterhjem. De viste til flere relasjoner og situasjoner som har blitt utfordrende underveis. Alle informantene beskrev en eller flere relasjoner som hadde blitt krevende en kortere eller lengre periode som følge av at barnebarnet hadde flyttet til

dem. Flere mente at barneverntjenesten burde gitt mer informasjon forut for at barnet flyttet til dem om hvordan relasjoner i en familie kan endres som følge av en flytting. Dette oppfattes ikke som om de ikke ville tatt imot barnet dersom de visste noe annet enn de visste, mer som en forberedelse slik Dina beskrev (linjenr.594-596).

4.3 Samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten har hatt betydning

Å samarbeide om fosterbarnet når rollene og ansvaret til fosterforeldrene og barneverntjenesten er så ulikt, er et tema samtlige informanter har vektlagt. Alle informantene sa at de opplevde samarbeidet med barneverntjenesten som godt. Flere fortalte likevel at samarbeidet hadde vært vanskelig i begynnelsen. To av informantene hadde vært fosterhjem i underkant av ett år, mens de tre andre hadde vært fosterhjem i lang tid. På tross av ulik erfaring, var samarbeid med barneverntjenesten et viktig tema for alle. Det å ha det offentlige så tett inn i familien, hadde betydning for dem.

Barneverntjenesten ble mest oppfattet som en støtte, men samtidig noe de ikke kunne fri seg fra, et onde.

4.3.1 Relasjonen har hatt betydning for samarbeidet

Samtlige informanter beskrev relasjonens betydning for samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten. Informantene fortalte at åpenhet i relasjonen er viktig dersom det skal være et godt samarbeidsklima. Dette er noe Dina mente barneverntjenesten må tenke på i utgangspunktet (linjenr.286-292). Selv hadde hun hatt med seg en skepsis inn i rollen som fostermor som det tok lang tid å komme over. Da Dina mente at barneverntjenesten måtte tenke på åpenhet, oppfattes det dithen at barneverntjenesten må tilrettelegge og arbeide for åpenhet. Åpenhet i denne relasjonen var viktig for flere informanter, og Anne sa at «de hadde klart det der med å være åpne» (linjenr.640-641). Hun koblet det til tillit, hun sa:

Jeg tenker det må jobbes med å få en gjensidig tillit. Det ansvaret er nødt til å ligge på barnevernet (linjenr.613-614). Men jeg følte likevel at vi ble oppfattet å gjøre en god jobb, at vi gjorde optimalt for gutten. Det er en god følelse (linjenr.453-454).

Gjensidighet og balanse i relasjonen mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten ble trukket frem av informantene. Samtidig ble det sagt at hovedansvaret må ligge hos barneverntjenesten som er den som har størst myndighet. Informantene mente at dette kunne løses ved åpenhet fra begge parter, og ved at barneverntjenesten anerkjenner den oppgaven fosterforeldrene gjør. Bernt sa at han ikke var redd for å spørre barneverntjenesten om noe, med bakgrunn i de erfaringene han hadde (linjenr.214). Han sa at barneverntjenesten hadde gitt positiv tilbakemelding på håndtering av en situasjon, og dette opplevdes som en anerkjennelse av dem (linjenr.447-448). Bernt mente at tillit kan handle om å formidle tro på at fosterforeldrene kan ordne opp i ting (linjenr.526). Edith trakk også frem at det er viktig med både åpenhet og innsyn i form av referat fra møter som omhandler dem, både der de deltar og der forhold rundt dem drøftes (linjenr.676). Når barneverntjenesten gir anerkjennelse, åpenhet og innsyn, gir de også fosterforeldrene trygghet. Jeg oppfattet åpenhet omtalt både som en holdning og en metode. Det ble snakket om åpenhet som et ønsket utgangspunkt for relasjonen. Anne vektla å arbeide bevisst med relasjonen mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene. Hun mente også at når barneverntjenesten har gjort et valg om et fosterhjem, må de gå helt inn for valget og trygge fosterforeldrene på dette. Det vil være viktig for samarbeidsrelasjonen og for fosterhjemmets trygghet i den oppgaven de skal stå i. Det overordnede målet var å skape et klima hvor fosterbarnet skulle få det optimalt (linjenr.591-596). Som hun sa:

Jeg tenker det må investeres mye i relasjonene (...). I hvert fall, de må ha møttes og snakket om hverdagslige ting og på en måte ufarliggjort dette med «oss som barnevernet», ikke sant? Altså, du har forventninger, men du er også støttespiller. Ikke sant? Det som ville vært ille, er dersom fosterforeldrene måtte holde tilbake vanskelige spørsmål fordi de ikke vet hvordan det ville bli reagert på. Det ville jo vært en katastrofe(linjenr.629-637). Jeg tror at etter at silingen av hvem som kan egne seg for å være fosterhjem, det sjekkes jo med bakgrunn og egnethet og slikt, så er en ganske enkelt nødt til å stole på at det går bra. (...) Så jeg tenker, det er det at barnevernet formidler både til de besteforeldrene og de andre fosterforeldrene at du er blant de utvalgte. Det er få som gjør en så viktig jobb (linjenr.740-745).

Flere av informantene hadde usikkerhet med seg inn i rollen som fosterforeldre. Både ut fra at de var foreldre til rusmisbrukere og fordi de opplevde den første kontakten med

barneverntjenesten som vanskelig. De formidlet at de i vurderingsprosessen som potensielt fosterhjem opplevde veldig skepsis, samt kulde og mangel på følelsesmessig forståelse fra barneverntjenesten. Dina fortalte at dette «satt i» henne veldig lenge, helt til hun tok mot til seg og fortalte sin saksbehandler hvordan hun hadde det.

Jeg har sluttet å være superfostermor. Jeg ble sliten av det, at jeg ikke orket mer. Jeg tenkte at det får bære eller briste. Og det gikk kjempebra (Dina linjenr.51-55). Da jeg fortalte saksbehandler om at jeg var sliten, sa hun: «Hva kan jeg hjelpe med?» Hun så jo behovet (linjenr.160-165). Hadde jeg bare våget å si litt om dette.. nå er det åpent om alt, og jeg er ikke redd for noen ting (linjenr.181-182). Men det har sittet så langt inne, dette med å ikke være god nok. Redselen for å bli avslørt som ikke godt nok fosterhjem, og miste henne. Det er helt tåpelig dette, ser du (linjenr.221-223).

Anne sa det hadde vært viktig at saksbehandleren var veldig tilgjengelig og god å drøfte problemstillinger med (linjenr.200). Hun hadde også et ekte engasjement slik at det ble et felles prosjekt, og viste ydmykhet (linjenr.349-350 og 665). Saksbehandleren evnet å snakke om sårbare tema på en måte som fosterforeldrene ikke ble støtt av, noe Anne mente lett kunne skjedd (linjenr.708-711). Samt at det var rom for uenighet (linjenr.361). Alle informantene ga uttrykk for at de på intervjutidspunktet var fornøyde med samarbeidet med barneverntjenesten. Anne sa at slik de hadde blitt fulgt opp, kunne vært en mal for oppfølging (linjenr.660).

Selve opplevelsen av å samarbeide, trekkes frem som relasjonsbyggende og betydningsfullt av fosterforeldrene. Det var viktig å kjenne seg som del av et team hvor de alle hadde viktige roller for barnet. En refererte til ansvarsgruppene hvor de hadde et fantastisk samarbeid. En annen sa om sin saksbehandler at hun var den trygge personen for henne på utfordrende skolemøter, at hun ikke visste hvordan hun skulle klart seg uten hennes støtte. Dina fortalte at det tok tid før hun turte å være åpen og ærlig overfor saksbehandler. Det som hadde gjort det mulig var den støtten hun hadde blitt møtt med, at saksbehandler alltid hadde vært på tilbudssiden (linjenr.32) og vist henne tillit (linjenr.86).

I begynnelsen da de var fosterforeldre opplevde Carl at de ikke ble tatt med i samarbeidet med barneverntjenesten. Konklusjoner ble tatt uten dem. Dette opplevde Carl som veldig negativt (linjenr.198-201). Dette endret seg imidlertid over tid, og han beskrev at han etter

hvert hadde opplevelsen av at både barnevernet og skolen hadde vært forståelsesfulle. Han hadde blitt tatt på alvor den senere tid (linjenr.193-195). Gjennom møter med barneverntjenesten underveis hadde bitene kommet på plass. Han sa også at han trodde trygghet og stabilitet var det aller viktigste i oppfølgingen fra barneverntjenestens side (linjenr.493). Slik virker det som en god relasjon har styrket samarbeidet, og at et godt samarbeid har styrket relasjonen, at det har virket gjensidig positivt på hverandre.

4.3.2 Barneverntjenestens rolle kan gi fosterforeldrene styrke

Omsorgsovertakelse innebærer, kort fortalt, at fosterforeldrene skal utøve daglig omsorg for barnet. Beslutninger ut over det daglige, må tas opp med barneverntjenesten. Foreldrene har vanligvis beholdt foreldreansvaret, og har derfor innflytelse på noen avgjørelser (som for eksempel religion/konfirmasjon og ved valg av privatskole). Det å være fosterforeldre er derfor forskjellig fra å være foreldre, med hensyn til å ta beslutninger på vegne av barnet. Dette krever et tett samarbeid, med tydelig avklarte ansvarsområder mellom fosterforeldrene, foreldrene og barneverntjenesten. Alle informantene trakk frem denne ansvarsdelingen som viktig, og alle hadde et bevisst og avklart forhold til dette. Som uttrykt av Bernt:

Det går i alle fall an å være uenige. Men jeg vet jo at i min rolle, så er det barnevernet som bestemmer (linjenr.220). Dersom barneverntjenesten sier «nei» så forholder jeg meg til det. Jeg vet jo at vi ikke kan få en trehest til å bli en travhest. Vi må forholde oss til virkeligheten (linjenr.215-217). Vi sitter igjen uten formelt ansvar. Men vi tar den daglige driften. Gir han matpakke og sender han på skolen. Det er greit det (linjenr.224-217).

Alle informantene sa at de opplevde barneverntjenesten som en med- og støttespiller. De viste til ansvarsgruppemøter, at barneverntjenesten med sin rolle og mandat hadde mulighet til å sørge for at barnet fikk utredninger og hjelp fra andre instanser. Dette så de på som viktig for deres barnebarn. En informant viste også til at barneverntjenesten hadde vært sentralt til stede og koordinert alt rundt barnet (Anne, linjenr.257). Edith tenkte at rollen som fostermor innebar en forventning om at hun skulle være åpen og fortelle om behov (linjenr.609-611). Mange fosterbarn har store utfordringer og fremstår langt mer krevende

enn andre barn. Fosterforeldrene kan derfor ha behov for mer støtte og hjelp enn andre. Dette er en hjelp som langt på vei bestemmes av barneverntjenesten. Fosterforeldrene er på den måten prisgitt vurderingene barneverntjenesten gjør, og kan i mindre grad enn andre omsorgspersoner (som for eksempel foreldre som har omsorgen for egne barn) velge hva de vil ta imot. Edith sa dette om samarbeidet:

Jeg har følt at de har vært en veldig støtte (linjenr.366). Å dele omsorgen med barnevernet har de siste årene føltes trygt. At det bare har vært godt, for han har jo et bakteppe han. Og jeg må vite at jeg har gjort nok. Jeg har tatt opp vanskelige ting (linjenr.366-379). Vi hadde en kamp med rettssaken, vi. Vi ville ha mer samvær enn det barnevernet ville (linjenr.382-383).

Å være uenige med barneverntjenesten krever mot, siden beslutningsmyndigheten ligger hos dem. Anne var opptatt av at det som fostermor derfor var viktig å være trygg på seg selv (linjenr.208-209). Fosterforeldrene forklarte hvordan det oppleves rart å ha sitt egen barnebarn boende hos seg, og likevel ikke bestemme slik de hadde bestemt over egne barn. De skal gi daglig omsorg, men i samarbeid med barneverntjenesten. Noen ganger opplevde de det som innblanding i det de oppfattet som sitt barn. De kjente seg som en familie, ikke fosterfamilie. Anne sa at det hadde vært viktig med en balanse, og at barneverntjenesten må være tydelige på en mild måte (linjenr.704). Men etter hvert ble det slik at det var fosterforeldrene som kjente barnet best, ikke barneverntjenesten. Barneverntjenesten trengte fosterforeldrene og deres kjennskap for å kunne gjøre sin del av arbeidet.

Informantene beskrev at barneverntjenesten hadde vært viktig i forbindelse med regler og organisering knyttet til samvær mellom foreldrene og barna ved at de tok ansvar for reguleringen av den konkrete gjennomføringen. De fleste fosterforeldrene sa det kunne oppleves vanskelig å regulere avtalene med barnets biologiske foreldre. Selv om fosterforeldrene var enige med barneverntjenestens rammer, begrunnet de overfor foreldrene at det var barneverntjenesten som hadde bestemt det slik. Det hadde vært vanskelig for besteforeldrene når foreldrene ikke hadde vært skikket til kontakt med barna sine. Fosterforeldrene uttalte at de hadde kjent på en støtte fra barneverntjenesten i dette. «Uten å ha barnevernet i ryggen, så hadde det vært en utrolig vanskelig oppgave», sa Anne (linjenr.346-347). Hun pekte også på at barneverntjenesten hadde vært en stabiliserende

faktor i forhold til foreldrene (linjenr.511). Flere beskrev dette på samme vis, at det var en felles forståelse mellom barneverntjenesten og dem som fosterforeldre om hva som var til det beste for barnebarnet. Dina har hatt en syk og pågående datter, og hun har kjent seg nødt til å ta vanskelige valg etter at hun ble fostermor. Hun sa:

Jeg måtte velge datteren min bort på grunn av barnebarnet. Men samtidig trengte jeg å sette grenser for henne, for hun invaderte meg jo. (...). Så da jeg fikk regler fra barnevernet, så brukte jeg dem for å holde henne på avstand. Barnevernets regler var en enorm støtte for meg (linjenr.432-445).

Informantene formidlet en forholdsvis sterk lojalitet til barneverntjenesten. En bevissthet på at de var knyttet sammen og hadde behov for hverandre. Edith sa (linjenr.357-360), at barneverntjenesten har gjort en jobb som har imponert henne. Utsagnet sier noe om gjensidighet og om innsikt i at de selv er verdifulle. Anne har flere uttalelser om dette, og hun sa:

Når jeg får så godt betalt for å være fostermor, da må jeg i hvert fall gjøre en skikkelig jobb (linjenr.462-463). Du er liksom fostermor, det må være veldig skikkelig selv om det er mitt barnebarn. Jeg kan ikke ta lettvinde løsninger. Jeg må stå for det jeg gjør (linjenr.435-437).

Fosterforeldrene beskrev forpliktelse til barneverntjenesten i den rollen de har, og at den har sammenheng med selvrespekt. Dina var tydelig på dette da hennes eks-mann mente at hun ikke trengte å bry seg om hva barneverntjenesten mente (linjenr.129-131).

Fosterforeldrene har gode tanker om barneverntjenestens intensjoner, og Carl sa at han mente at barnevernet vil det skal fungere (linjenr.219). De uttrykte at de må samarbeide for barnebarnets beste, og at de ulike rollene har hatt sin funksjon i lagspillet fosterhjem (Anne linjenr.577-578).

5 Diskusjon

Dette er oppgavens diskusjonsdel. Funnene drøftes med utgangspunkt i studiens problemstilling, relevant teori og forskning. Et gjennomgående tema i alle funnene var relasjoners betydning for fosterforeldrenes opplevelse av støtte og oppfølging. Relasjon er derfor et tema som berøres i alle punkt i diskusjonen. Diskusjonen presenteres under følgende overskrifter: «Betydningsfulle tiltak fra barneverntjenesten», «Fosterforeldre trenger å oppleve seg forstått», «Kunnskap om systemteori synes viktig i endringsprosesser» og «Erkjennelse av maktstrukturen kan åpne for samarbeid».

5.1 Betydningsfulle tiltak fra barneverntjenesten

Barneverntjenestens tiltak (som kurs, veiledning, frikjøp fra arbeid eller besøkshjem) ble beskrevet som nyttige for fosterforeldrene. De opplevde at dette gjorde dem tryggere i sine roller, som igjen bidro til at de kunne trygge barnebarnet sitt. Ingen av fosterhjemmene hadde imidlertid mottatt planlagte tiltak og oppfølging forut for at barnet flyttet til dem. Begrunnelsen var at besteforeldrene hadde blitt fosterhjem mer eller mindre akutt. Siden besteforeldrene ikke fikk opplæring i det å være fosterforeldre før barnet flyttet inn til dem, har de derfor fått opplæring i etterkant. Sundt (2012) hevder at dette er en vanlig situasjon når det gjelder slektsfosterforeldre (Sundt, 2012, s.37). På mange vis er det uheldig at denne gruppen fosterforeldre ikke får grunnopplæringen før de går inn i oppgaven med å være fosterhjem. De stilles overfor krevende situasjoner og oppgaver som de tidvis kan ha få forutsetninger for å takle. Ofte er dette enda mer krevende enn det de nøytrale fosterhjemmene opplever da dette omhandler deres nære relasjoner. Samtidig vil trolig det kjennskapet slektsfosterforeldrene har til barnet og familien også være til hjelp for dem i forhold til å forstå kompleksiteten og barnets omsorgsbehov. Slektsfosterforeldre vet ofte hvordan barnets historie har vært, både når det gjelder dets gode og vanskelige opplevelser. De kjenner familiekulturen og barnets relasjoner i familien, noe som kan komme barnet til gode. Sundt (2012) viser til at «kompleksiteten i slektsfosterhjem indikerer at de bør ha mer støtte og oppfølging enn andre fosterhjem» (Burgess mfl., 2010 referert i Thørnblad, 2012a:54; Servicestyrelsen, 2010a:36 i Sundt, 2012, s.52).

Samtlige informanter hadde fått hjelp i form av veiledning etter at barnet flyttet til dem og omtalte dette positivt. Alle hadde også mottatt individuell veiledning i perioder. De vektla ulike sider ved veiledning som hadde vært betydningsfulle for dem. «Å få justert allerede eksisterende tanker eller få nye tanker», var beskrivelse av en viktig side ved veiledningen. Dette handler om refleksjon og drøftelser omkring fenomener eller situasjoner. Slikt pleier være sentralt i veiledning og kan handle om å få økt forståelse for et barns uttrykk og fremtoning. I veiledning til fosterforeldre fremholder Schofield & Beek (2007) betydningen av å hjelpe fosterforeldre med å sette seg inn i hvordan barnet har det, samt dets omsorgserfaringer. Det er også viktig å hjelpe fosterforeldrene til å bli bevisste sine egne oppfatninger omkring barnet. Ved at de har innsikt i både barnets situasjon og sine egne følelser for barnet, kan det hjelpe dem i omsorgsrollen. Dette synes å ha blitt ivaretatt i veiledningen fosterforeldrene mottok. Schofield & Beek (2007) vektla relasjoners betydning ved at den som veileder fosterforeldre må ivareta dem slik at fosterforeldrene kan ivareta barnet. Det kom tydelig frem i min studie at det for fosterforeldrene var viktig å tørre stole på den som ga veiledningen. Dette beskriver relasjonens betydning i et veiledningsforhold, og at «å stole på» er viktig for at veiledningen skal bli meningsfull.

Harlene Andersons (2019) beskrivelse av samarbeidende-dialogisk familieterapi samsvarer med hvordan fosterforeldrene uttalte at de ønsket å bli møtt i veiledning. Anderson (2019) beskriver en tilstedeværende holdning fremfor en spesifikk, manualisert metode. Holdningen oppfattes å være preget av respekt og ydmykhet, i dette tilfellet overfor fosterforeldrene. Å møte fosterforeldrene nysgjerrig, med utgangspunkt i den ikke-vitende posisjon synes derfor å være sentralt (Anderson,2003). Dette handler om å betrakte fosterforeldrene ut fra at det er de som kjenner sin egen situasjon best, og om å møte dem med genuin undring og nysgjerrighet om deres opplevelse, ønskede tema for samtalen og deres erfaringer. Å fremstå som nysgjerrig og åpen, men på samme tid også som ærlig og tydelig, samstemmer med fosterforeldrenes ønske om et «ekte engasjement» hos veileder. Flere av informantene beskrev i den anledning det positive ved å kunne drøfte vanskelige tema sammen med noen. En opplevelse de alle beskrev å ha hatt gjennom veiledning. Ønsket om å bli møtt med genuin undring, nysgjerrighet og åpenhet for deres ønskede tema synes også å være tydelige beskrivelser av den holdningen de ønsket å bli møtt med fremfor mer manualisert metoder eller ferdigheter, som for eksempel «COS-P», «trygg base» og

flere. Fosterforeldre blir i dag tilbudt forskjellige former for veiledning. Deriblant nevnte veilednings-programmer. Disse programmene ble imidlertid ikke nevnt av informantene. De beskrev at det som gjorde veiledning meningsfullt for dem var å drøfte aktuelle problemstillinger, få støtte og å reflektere omkring det de syntes var utfordrende der og da. Avgjørende var at de samtidig også ble møtt med respekt og interesse. Når fosterforeldre har beskrevet sin foretrukne veiledning, vil det å møte dem på dette når det anvendes et mer eller mindre manualisert veilednings-program, være krevende. Dersom det skal lykkes slik at fosterforeldrene kan føle seg møtt, er det viktig at veileder spør fosterforeldrene om dette er nyttig for dem. Et veiledningsprogram kan lett oppleves autoritativt og virke fremmedgjørende i situasjonen. Dersom veileder følger et manualisert veiledningsprogram vil dette også styre hvilke temaer som skal drøftes. Dette kan føre til at behovene fosterforeldrene ønsker å snakke om, blir «skjøvet» i bakgrunnen. Et manualisert veiledningsprogram bør derfor ikke alene definere temaene for samtalene. Det kan heller anses som en ramme for veiledningen hvor temaene kan være aktuelle, men brukes etter skjønn. Dersom veileder ikke er bevisst dette, kan fosterforeldrenes ønske om «et ekte engasjement» gå tapt. Dette betyr ikke at veiledningsprogrammer ikke fungerer, men at holdningene de møtes med fremstår viktigere. Det vil derfor være avgjørende, i alle veiledningskontekster, at veileder tilrettelegger for et veiledningsklima hvor fosterforeldre kan kjenne en trygghet som åpner for tillit og åpenhet. At veileder var «støttende» i veiledningen, var også et moment informantene tok opp. Å være «støttende» var imidlertid ikke synonymt med enighet fra veileder, slik det kunne virke. Det innebar mer en beskrivelse av en relasjon hvor trygghet og anerkjennelse «lå i bunnen». Trygghet og anerkjennelse hang sammen med åpenhet og tillit, og var viktige sider ved veiledningsrelasjonen.

Noen barn som flytter i fosterhjem bærer sterkt preg av den manglende omsorgen de har fått, og kan ha fått tilknytningsskader (Wennerberg, 2011). De fremstår med et stort behov for tilstedeværelse og de trenger målrettet støtte for å få en god utvikling. Målrettet støtte kan være slik COS-P-veiledningen beskrives av Powell mfl. (2015), anvendt slik at fosterforeldrene opplever det hensiktsmessig og at de blir ivaretatt. Flere av barna i denne studien ble beskrevet å periodevis ha behov for mer hjelp og støtte enn barn flest pleier å ha. En fostermor sa at hun tenkte at gutten hadde et «bakteppe» som det alltid måtte tas

hensyn til. «Bakteppe» er i denne sammenhengen å forstå som de erfaringer han hadde med seg. Erfaringer som gjorde han litt mer sårbar enn andre.

Alle informantene var godt fornøyde med de ulike kurstilbudene de hadde deltatt på i regi av Bufetat. Spesielt trakk de frem de kursene som hadde vært for slektsfosterhjem.

Fosterforeldrene beskrev en opplevelse av at de som gruppe, slektsfosterforeldre, var forskjellig fra de nøytrale fosterhjemmene. De trakk frem både det som bandt dem sammen (som for eksempel slektskapet med barnet og sorgen over at dets foreldre ikke kunne ta vare på det) og det som skilte dem fra de andre fosterforeldrene (som for eksempel selve oppdragets betydning og uten relasjoner til barnets familie). Det kom også frem hos Holtan mfl. (2020) at fosterforeldre i slekt er «annerledes» enn de nøytrale fosterforeldrene ved at de er personlig berørt av barnas foreldre og deres situasjon. Ved noen samlinger og kurs som Bufetat har arrangert for fosterforeldre, har både slektsfosterforeldre og nøytrale fosterhjem vært invitert. Enkelte kurs er bare rettet mot en av gruppene. Fosterforeldrene i min studie sa at ut fra deres erfaringer opplevde de at de nøytrale fosterforeldrenes omtale av foreldre og fosterbarn var negative og vanskelig å forholde seg til. De sa også at de selv var glade i barnas foreldre, og ikke kunne omtalt dem slik som de andre fosterforeldrene gjorde. Denne opplevelsen av forskjellighet fra de nøytrale fosterhjemmene bandt dem sammen. De fortalte også om deres følelse av å forstå hverandre, ved at de hadde barn som hadde hatt det vanskelig og forpliktelsen for barnebarnet. Sundt (2012) hevder at slektsfosterhjem ønsker opplæring og veiledning fortrinnsvis sammen med andre slektsfosterhjem. Det samme ønsket kom også fra mine informanter. Kurs og samlinger for slektsfosterforeldre hadde gitt fosterforeldrene noe betydningsfullt på flere områder. Opplevelsen av å være sammen med likesinnede, innhold og struktur i kursene hadde tilsammen gitt viktig og god erfaring for dem. Det ble trukket frem som positivt at det var en blanding av fagrettet innhold, underholdning, samtaler med andre fosterforeldre og god mat. Kursene ble ledet av fagfolk fra Bufetat som de alle omtalte positivt. De ble omtalt med fornavn og samme kursledere hadde ledet kurs over flere år. I tillegg til det fosterforeldrene opplevde som meningsfullt i samvær med de andre, ble kursene beskrevet som en måte å anerkjenne dem og den oppgaven de hadde påtatt seg.

5.2 Fosterforeldre trenger å oppleve seg forstått

Samtlige informanter var opptatt av hvordan barneverntjenestens saksbehandlere møtte dem gjennom ulike faser av kontakten. Det vil i praksis si beslutningsapparatet i barneverntjenesten som er ansvarlige for oppfølging og koordinering av tiltak. For at oppfølgingen skulle være god, var fosterforeldrene opptatt av at barneverntjenesten måtte forstå deres situasjon og hva den innebar. Informantene hadde kommet i en ikke ønsket situasjon ved at deres eget barn ikke klarte å være forelder, og ved plasseringstidspunktet var de derfor opptatt av å ta vare på barnebarnet sitt. Tiltak og oppfølging fra barneverntjenesten kom da i andre rekke. I den anledning er begrepet «bounding» fra tilknytningsteorien relevant. «Bounding» er en beskrivelse av den voksnes relasjon til barn (Brandtzæg mfl., 2011, s.20). Besteforeldrene var glade i barnebarnet, ofte med tett kontakt siden barnet ble født. Som en følge av relasjonen og opplevelsen av barnebarnets tilhørighet til familien, beskrev besteforeldrene en forpliktelse til barnebarnet. Det hadde ifølge dem vært et svik mot barnet å ikke bli fosterforeldre. Bourdieu (1997) beskrev hvordan forpliktelse innad i en familie er preget av egne sosiale regler og forventninger, en forskjell fra relasjoner ellers i samfunnet. Informantene beskrev at det å ta ansvar for barnebarnet kom forut for ideen om å bli fosterhjem, og at relasjonen mellom besteforeldrene og barnebarnet var avgjørende. Når besteforeldre velger å bli fosterforeldre handler dette derfor ofte om en kombinasjon av dype følelser for barnebarnet, ansvarlighet og forpliktelser. Holtan mfl. (2020) har beskrevet hvordan relasjonen mellom barnet og slektningene har vært et viktig grunnlag for å bli fosterhjem. Relasjonen mellom barnet og familien har sammen med forpliktelsen om å ta ansvar vært medvirkende for å bli fosterhjem. Holtan (2020) kaller dette «kjærlighetens tvang». En situasjon besteforeldrene ikke syntes de kunne velge seg bort fra (Holtan mfl., 2020, s.92-104). Denne studiens funn viste at besteforeldrenes nære relasjon og kjærlighet til barnebarnet, samt forpliktelsen til å ta ansvar, var begrunnelsen for å bli fosterforeldre. Dette samsvarer derfor med Holtan mfl. (2020) beskrivelser. I Haalands masteroppgave (2013) kom det også frem at relasjonen og forpliktelsen mellom besteforeldre (samt andre slektninger) og barnet, var besteforeldrenes begrunnelse for å bli fosterhjem.

Slik besteforeldrene beskrev situasjonen da de sto overfor valget om å bli fosterhjem, er dette et uttrykk for at de ikke opplevde dette som et reelt valg. Muligheten for at barnet

skulle kunne bli flyttet til en fremmed familie var også vanskelig. Flere av dem sa at en slik flytting ville medført at familien mistet barnet, og barnet ville miste sin familie og tilhørighet. Familien, slik deres ide og konstruksjon om deres familie var, ville kunne «gått tapt». Familiesystemet ville blitt endret og organisert på en helt annen måte. For de følelsesmessige relasjonene mellom besteforeldrene og barnet ville det kunne medført en stor sorg dersom kontakten ble mindre. Det var derfor svært viktig for informantene at de ikke mistet barnet ut av familien. Holtan mfl. (2020) fremhevet hvordan slektsfosterforeldre hadde kjempet for å bli fosterforeldre, og redselen de hadde hatt for at barnet skulle flytte bort fra familien. Sundt (2012) fant tilsvarende vedrørende slektsfosterhjem i Norden. Det ble beskrevet at kjennskapet, kjærlighet og redselen for å miste barnet ut fra familien var avgjørende drivkrefter for valget om å bli fosterhjem. Informantene i min studie ble ikke spurt om hvorfor de valgte å bli fosterforeldre. Det var likevel viktig for dem alle å begrunne valget sitt. Det handler om betydningen av å oppleve seg forstått, og at de ønsker den samme forståelsen fra barneverntjenesten.

Situasjonen og rollene til informantene ble beskrevet som flerfoldige og komplekse. Når besteforeldre velger å bli fosterforeldre for egne barnebarn, går de inn i en rolle med foreldreoppgaver for to generasjoner. De har også to roller overfor barnet, både som besteforeldre og omsorgspersoner. Sundt (2012, s. 34) beskriver det å ha flere roller samtidig som å stå i en dobbeltrolle. En «dobbeltrolle» inneholder krevende oppgaver. Den ene siden av besteforeldrenes dobbeltrolle er relasjonen og forpliktelse overfor barnebarnet. Den andre siden er ansvaret og relasjonen til eget barn. De foreldrene som ikke klarer foreldrerollen, trenger ofte sine foreldre mer enn andre voksne barn. Til sammen kan barn og barnebarn ha et større behov for oppfølging enn fosterforeldrene har kapasitet til. Noen ganger er det uforenelig å ivareta begge, i alle fall i perioder. Det innebærer at eget barn må vike dersom besteforeldrene har blitt fosterforeldre. Besteforeldrene måtte ha tiltro og håp om at noen tok seg av deres datter/sønn. Bekymringen for egne barn kunne være en byrde. Dette er ett uttrykk for det slitsomme ved å inneha flere krevende roller. Det være seg mormor og fostermor, og å klare å være mor for eget barn. I Sundts studie kom det også frem de vanskelige valgene fosterforeldrene ble stilt overfor. Barnebarnets behov for hjelp og omsorg kan være så stort at fosterforeldrene ikke har kapasitet til dets foreldre. Når barnebarnet hadde store utfordringer, ble besteforeldrene ut fra kapasitetshensyn utfordret

i det vanskelige valget å velge mellom eget barn og barnebarn. Dette opplevde de fleste av informantene innimellom. I avtalen de hadde gjort med barneverntjenesten da de ble fosterforeldre, ligger det implisitt et krav om å velge barnebarnet i slike situasjoner. Det fremstår viktig for besteforeldrene at barneverntjenesten er innforstått med betydningen av et slikt valg og viser hensyn til dette.

Et annet dilemma fosterforeldrene beskrev, var når deres eget barn var i konflikt med barneverntjenesten. Dilemmaet handlet om lojalitet. Som foreldre hadde de en iboende lojalitet til sitt eget barn ut fra relasjon. Men, i tillegg har de lojalitet til barneverntjenesten ut fra oppdraget som fosterhjem. Dette er også krevende dilemmaer tilhørende den konstante dobbeltrollen besteforeldrene står i som fosterforeldre. De kan ikke svikte sitt barn, og heller ikke den lojaliteten de har inngått gjennom avtalen med barneverntjenesten. De ville da kunne oppleve å svikte seg selv og sin selvrespekt. Dette kan ses i sammenheng med troverdighet og forpliktelse, og å være tro mot sin egen gruppe slik Bourdieu beskriver (1997). Han viste til at «adel forplikter» (s.166). «Adel forplikter» er i denne sammenhengen en beskrivelse av den troverdigheten besteforeldrene søker å representere som fosterforeldre. Bourdieu er også opptatt av familiens behov for å opprettholde seg selv (s.141) med blant annet det privilegiet det representerer i form av normalitet. Dette akkumulerer også andre privilegier. Fosterforeldre kan bli fanget av den forpliktelsen de har inngått i, samt av den kulturen og strukturen i samfunnet hvor normen er å holde det som loves og å være tro mot seg selv og sin egen familie. Besteforeldrene kan havne i en svært krevende posisjon både ut fra kapasitet og ut fra lojalitet til de gruppene de tilhører.

Fosterforeldrenes behov for sensitivitet og hensyntaken handler også om tema som kan være uuttalte og underkommuniserte. De kan likevel være viktige å være oppmerksomme på. Et slikt tema, som jeg oppfattet hos alle informantene, var skam. Ordet skam ble ikke eksplisitt brukt av informantene, men det var mer eller mindre tydelig til stede. Skammen var knyttet til deres opplevelse av å ikke ha vært gode nok foreldre for sitt eget barn, siden eget barn slet alvorlig. Skam handler om å opplevelsen av å ikke ha vært gode nok, eller feilet i forhold til forventninger. En slik skam kan kalles sårbarhetsskam (Farstad, 2026). For besteforeldrenes selvrespekts skyld kan det være viktig for dem å ta ansvar for barnebarnet. De kan ved det vise seg som ansvarlige og gjenopprette seg som ansvarlige foreldre. Dersom barnebarnet ble flyttet til en annen familie, kunne skammen øke. Dette ser jeg også i

sammenheng med Bourdieus (1997) tanker om å verne familiens enhet og hvor normalitet er en gevinst og et utgangspunkt for fremtiden. Bourdieu beskriver denne normaliteten som kapital. En kapital familien viderefører fra generasjon til generasjon. Slik sett handler det å bli fosterhjem både om et eventuelt tap av barnet og egen selvrespekt for familien, og deres forvaltning av familiens kapital. «Å kunne se seg selv i kvitøyet» og «ikke svikte barnet» kan relateres til dette. Holmgren (2019) formidler hvordan mennesker søker å vise seg fra sin beste side for å unngå skam, og hvordan antakelse om andres vurderinger er avgjørende for selv-vurderinger. Jeg opplever at dette var viktige aspekt for besteforeldrene i det å bli fosterhjem, og at det handlet både om hvordan de vurderte seg selv og hvordan de oppfattet at andre vurderte dem.

For at besteforeldrene skal erfare at barneverntjenesten er sensitive for hvordan de har det og ta hensyn til de nye rollene i familien, må barneverntjenesten vise forståelse i handling. Den praktiske siden av dette kan være å være raus med hjelpetiltak. Et annet moment som informantene beskrev, er ydmykhet. Den «måten barneverntjenesten kommer inn på» var avgjørende for møtet og relasjonen. Slik kan en kombinasjon av ydmykhet, hjelpetiltak og bruken av kunnskap om familiesystem gi besteforeldrene ivaretagende støtte og oppfølging.

5.3 Kunnskap om systemteori synes viktig i endringsprosesser

Da besteforeldrene sto overfor situasjonen hvor deres barnebarn måtte flytte fra sine foreldre, beskrev de en situasjon hvor de var preget av sårbarhet og krise. Deres eget barn klarte ikke å ivareta oppgaven som forelder. Barnebarnet hadde det vanskelig og de måtte ta stilling til hvordan deres egen rolle skulle bli. I denne situasjonen ble de utredet av barneverntjenesten gjennom godkjenningsprosessen for å bli fosterhjem. Tidsperspektivet for fosterhjemsoppdraget var en av utfordringene. Da det ble vurdert at barnebarnet hadde behov for fosterhjem i et langsiktig perspektiv, innebar dette samtidig å ta inn over seg at ens eget barn hadde store utfordringer. Besteforeldrene beskrev denne perioden som vanskelig og krevende. De opplevde ikke at barneverntjenesten viste dem tilstrekkelig ydmykhet og forståelse når det gjaldt krisen vedrørende deres eget barn. Majoriteten av informantene beskrev godkjenningsprosessen som vanskelig, og de fremsto som

følelsesmessig berørt av det, selv om det var mange år siden for de fleste sin del. Fra barneverntjenestens perspektiv må etaten ha to krevende prosesser gående samtidig. På den ene siden må de utrede besteforeldrene for å ivareta barnet, og de må være seg bevisste den krisen og sorgen besteforeldrene står i der og da. Gjennom barneverntjenestens godkjenningssprosess av et slektsfosterhjem, er det vesentlig med et kjennskap til både det enkelte medlemmet, relasjonene dem imellom og til familien som helhet. Dette kan forstås som å ha fokus på systemet fremfor delene. Det kan gi barneverntjenesten verdifull informasjon og familien kan oppleve seg hørt. I denne prosessen vil det være meningsfullt å være oppmerksom på kommunikasjonen mellom familiemedlemmene for å bli kjent med familiesystemet. Når et barn flytter fra foreldrene sine til besteforeldre, fører det til en endring av relasjonene på mange arenaer, også storfamilien. Storfamilien forstås her som barnets familie på begge sider av slekten. Mange får nye roller, noen roller endres, noen roller får flere oppgaver og andre får reduserte oppgaver. Med utgangspunkt i systemteori er det viktig å se på helheten og delene vekselvis i lys av hverandre. Helheten går tapt om fokuset er på delene, og omvendt (Ølgaard, 2004). Kunnskap om systemteori, at et menneske bare er del av et større system, og at delen ikke kan kontrollere helheten, samt at «alt» henger sammen med «alt» i en kompleks helhet (Bateson, 2005), vil være relevant i en flytteprosess. I systemteori forstås et fenomen med utgangspunkt i den kontekst det opptrer i (Bateson, 2005, s.66). Derfor vil kjennskapet til det som utgjør både delene og helheten være sentralt, da hendelsene i en annen kontekst ville gitt en annen forståelse (Bateson, 2005, s.449). Det vil i en flytteprosess være av betydning med kjennskap til hvordan relasjoner og endringer kan virke i den aktuelle familien med de menneskene og relasjonene som er en del av den.

Systemteoretisk kunnskap kan i en slik sammenheng gi hjelp til å bli oppmerksom på hele familiesystemet, på relasjonene, sammenhengene og mønstrene. Hvem som samhandler med hvem i familien, hvordan interaksjonen har vært i kriser og hva de forventer av hverandre kan være tema som beskrives ved fokus på familiesystemet. Slik kan flere historier og relasjoner både i fortid og nåtid bli tilgjengelige. Dette kan gjøres med bakgrunn i den samarbeidende dialogiske holdningen slik Anderson (2003; 2019) beskriver. Ved å ha med seg denne holdningen i møte med besteforeldrene kan de oppleve seg ivaretatt, uten at det går på bekostning av vurderingene som skal gjøres. Anderson (2005, i Bagge, 2007)

fremholder at alle terapeuter har forutinntatte ideer med seg inn i møter. Det som imidlertid er viktig er hvordan terapeuten forholder seg til dem. Det er nærliggende å tro at dette vil gjelde barnevernsarbeideren også. Tidligere tiders skepsis til et barns slekt, kan også gjelde nåtiden. Når foreldre har hatt en vanskelig barndom, kan det handle om at deres foreldre ikke ivaretok dem. Det tilsier at noen ganger kan barnas besteforeldre eller slekt ikke ivareta et barn. Derfor er det viktig hvordan barnevernsarbeideren forholder seg til egne ideer og forforståelser. Dersom barnevernsarbeideren har deltatt i plasseringer av barn hos slekt hvor det ikke har gått bra, kan vedkommende bli preget av dette og slik generalisere slektsfosterhjem som lite ressurssterke. Sammen med bevissthet på egne forforståelser kan det å innta en «ikke-vitende» posisjon gi hjelp til å virkelig høre de besteforeldrene som skal gjennom en godkjenningssprosess.

Alle informantene fortalte om krevende relasjoner innad i familien i etterkant av at barnebarnet hadde flyttet til dem. De hadde ikke forutsett at det skulle bli slik. Flere etterlyste at barneverntjenesten i større grad skulle problematisert mulige utfordringer som kunne oppstå i familien dersom barnet flyttet til dem. På den måten kunne de møtt utfordringene bedre forberedt. I noen familier erfarte de alvorlige konflikter i etterkant av at barnet flyttet. Selv om den enkelte konflikt eller uoverensstemmelse ikke kan forutses, vil kunnskapen om slike endringer og potensielt påfølgende utfordringer være verdifull. Informantene fortalte om endringer i familiesystemet og roller som følge av at et barn flyttet innad i en familie. Men, de ga uttrykk for at følgene hadde vært større dersom barnet hadde flyttet ut av familien. I et systemteoretisk perspektiv ville det betydd at systemet måtte «resettes» (reorganiseres) og at medlemmene fikk nye og andre roller enn tidligere. Dersom et barn måtte flytte ut av storfamilien, ville familiens identitet og selvforståelse kunne bli rammet. Informasjon om at ens eget barn har alvorlige problemer fører trolig i seg selv til endringer i familiesystemet, men en flytting mer omfattende. «Å miste barnet» ville trolig også hatt innvirkning på systemer som familiesystemet var en del av, samt kontakt med nye systemer, som den nye familien barnet flyttet til og andre samarbeidspartnere.

En av informantene var opptatt av at barneverntjenesten burde hatt en større forståelse og kunnskap om familiesystemer. Hun sa at barneverntjenesten stilte spørsmål om relasjoner, men at fokuset var på barnebarnet. Hun mente at forutsetningen for best ivaretagelse av barnet, var å se barnet som del av sin familie. Ved å fokusere på barnet, mistet de

informasjon om de viktige sammenhengene og de relasjonene som var viktige for barnet. Hun kalte det et helhetsperspektiv. Jeg betrakter det hun sa som en beskrivelse av den betydningen det er å anvende et systemteoretisk perspektiv i arbeid med familier.

5.4 Erkjennelse av maktstrukturen kan åpne for samarbeid

Samtlige informanter var opptatt av samarbeidet med barneverntjenesten. Dette var felles for dem, uavhengig av hvor lenge de hadde vært fosterforeldre. De var klare på oppgavefordelingen og erkjente at barneverntjenesten hadde mest makt. I tillegg så de på seg selv som omsorgsutøvere for barnet og de som hadde nærmest og best kjennskap til det. Dette kjennskapet hadde barneverntjenesten behov for når de skulle ta beslutninger. Samarbeidet ble gjeldende i skjæringspunktet mellom utveksling av informasjon og beslutningstaking.

De fleste informantene karakteriserte samarbeidet med barneverntjenesten som vanskelig i begynnelsen. Det hadde imidlertid endret seg «etter hvert» til det bedre. Samarbeidet med barneverntjenesten var ikke et valgt samarbeid. Det var et samarbeid de måtte inngå i dersom de ønsket å være fosterforeldre. De inngikk dermed frivillig i et samarbeid hvor de visste at den andre parten, barneverntjenesten, hadde makt over dem og den rollen de gikk inn i. Forholdet kan beskrives som en asymmetrisk maktrelasjon, hvor barneverntjenesten har lovfestet makt og sitt mandat (Holtan, 2020). Det ubalanserte maktforholdet handler også om barneverntjenestens kunnskap (Thomassen, 2006). Det vil si at barneverntjenesten har en betydelig makt, både gjennom sitt mandat og rolle, men også gjennom ansattes kompetanse og forvaltning av fagkunnskap. Den «frivilligheten» fosterforeldrene gikk inn i rollen med, kan diskuteres.

Kvaliteten på relasjonen mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten, ble trukket frem som viktig for samarbeidet. Samarbeidsklima var noe informantene tilla barneverntjenesten å ta ansvar for fra begynnelsen. Sett opp mot det asymmetriske maktforholdet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten, vil det samarbeidsklima de initierer ha innvirkning på kommunikasjonen og samarbeidet fremover. Ut fra barneverntjenestens formelle maktposisjon må samarbeidet initieres av dem. Det er både i barneverntjenestens og fosterforeldrenes interesse å få til et godt samarbeid. For at dette skal bli et fruktbart

samarbeid, synes det viktig at barnevernsarbeideren er seg bevisst den makten som følger av rollen og hvordan den kan anvendes til barnets beste.

Fosterforeldrene beskrev flere faktorer som viktig for et godt samarbeid. Selv om de mente at barneverntjenesten måtte ta hovedansvaret ved å tilrettelegge for et godt samarbeidsklima, vurderte de sitt eget bidrag i interaksjonen som viktig. Tillit ble beskrevet som viktig i samarbeidet. For å fremme tillit ble det vist til at åpenhet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten kunne ha en slik virkning. Dette kunne konkretiseres ved for eksempel innsyn i saker og møter som angikk dem, og at de fikk innsyn i barneverntjenestens vurderinger om dem. Noen fremholdt at for å oppnå tillit, var anerkjennelse og gode erfaringer over tid viktige faktorer. Det virker som om begrepene; tillit, åpenhet, anerkjennelse og erfaring, henger sammen ved at de virker på hverandre, og at de over tid forsterker hverandre i en positiv spiral. Min opplevelse er at samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten med fordel kan betraktes systemisk. Hvordan fenomener henger sammen og påvirker hverandre gjensidig og sirkulært, er meningsfullt for forståelsen av dette samarbeidet (Bateson, 2005).

Et godt samarbeidsklima er et godt utgangspunkt for at barnet får best mulig hjelp. Når barneverntjenesten skal tilrettelegge for et godt samarbeidsklima med tillit og åpenhet mellom dem og fosterforeldrene, handler det derfor mest om fosterbarnets behov. Fra informantene ble det sagt at det ville vært en potensiell katastrofe dersom fosterforeldrene holdt tilbake informasjon fordi de var utrygge på barnevernets reaksjon. En informants utrygghet i relasjonen førte til at vedkommende strevde i flere år med sin rolle som «superfostermor» helt til hun ikke orket mer. Frykten for å miste barnebarnet var større enn rasjonaliteten. Det hadde medført mindre åpenhet fra hennes side enn hun ønsket. Det tok flere år før hun tok mot til seg og fortalte hvordan det sto til. Dette beskriver også det asymmetriske maktaspektet mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene.

Barneverntjenesten oppleves å ha makten alene, ikke som et gjensidig bytteforhold av tjenester (Bjartveit & Kjærstad, 1996, s.158). Det kan være et tegn på at barneverntjenesten ikke har klart å ta tilstrekkelig initiativ for å skape tillit, eller manglet et bevisst forhold til relasjonens betydning. Der tillit var etablert, ble informantens vurderinger av relasjonen og deres eget bidrag annerledes. På et slikt grunnlag ble det vurdert at fosterforeldres oppgaver var å informere barneverntjenesten om barnebarnets behov og annet som vedkom

fosterhjemsoppdraget. Det illustrerer en annen type relasjon hvor begge parter har nytte av hverandre selv om det kan være en viss ubalanse, og hvor det er tilstrekkelig trygghet til åpenhet (Bjartveit & Kjærstad, 1996, s.158).

En informant beskrev et godt samarbeid med barneverntjenesten, og at et slikt samarbeid kunne være en mal for oppfølging. Komponenter i det gode samarbeidet var; et ekte engasjement fra barneverntjenesten slik at det ble et felles prosjekt, tilgjengelighet og godt å drøfte problemstillinger med. I tillegg kunne den barnevernsansatte snakke om sårbare tema uten å støte fosterforeldrene. Fra andre var barneverntjenestens evne til tilretteleggelse av trygghet og stabilitet viktig. Slik et godt samarbeid beskrives av informantene sammenfaller langt på vei med deres syn på det foretrukne veiledningsklima. Dette ble diskutert i kapittel 5.1. Det viser at i nære samarbeidsrelasjoner, som både veiledning og oppfølging, er det noen overordnede verdier og behov som ønskes tilstede. Fosterforeldrenes beskrev åpenhet som en nøkkel for godt samarbeid, med en noe annerledes valør enn gjeldende for veiledning. I samarbeidet omfatter begrepet «åpenhet» både en metode og en holdning. Metoden handler om de konkrete fremgangsmåtene som anvendes med bakgrunn i holdningen om å være åpne og ærlige på forhold som angår fosterforeldrene. Dette gjelder det som blir sagt, at de får informasjon og innsikt gjennom referater for det som gjelder dem. Åpenhet som holdning opplever jeg som respekt og selvrespekt, og å møte andre med et åpent sinn. En holdning handler om en reflektert innstilling til verdier og gjeldende for alle livsområder. Det innehar betydningen av å hvordan andre mennesker skal behandles, og det sier noe om den som behandler. Dersom barneverntjenesten handler i åpenhet med fosterforeldre, kan åpenheten gi trygghet og føre til åpenhet fra fosterforeldrene.

Slektsfosterhjem står i en noe annerledes relasjon til barneverntjenesten enn de nøytrale fosterhjemmene fordi de har et slektskap til fosterbarnet. De nøytrale fosterhjemmene har meldt seg interesserte ut fra andre motiver enn relasjonen til det enkelte barnet, plikten overfor familie eller frykten for å miste barnet. Dersom de nøytrale fosterhjemmene skulle komme i en situasjon hvor de er sterkt uenige med barneverntjenesten eller slitne, kan de si opp avtalen om oppdraget. Dette er en situasjon som er nesten umulig for slektsfosterhjem. Deres utgangspunkt for å bli fosterhjem er vesensforskjellig og forpliktelsen til barnet og slekten gjør en oppsigelse tilnærmet umulig. Ut fra denne vesensforskjellen mellom nøytrale fosterhjem og slektsfosterhjem foreslår Holtan mfl. (2020) et annet perspektiv på fenomenet

slektsfosterhjem. Det foreslås å kalle det oppvekst i egen slekt. Slik blir slekten tyngdepunktet, ikke fosterhjem. Flere av informantene trakk frem dette perspektivet ved sin beskrivelse av at barneverntjenestens kontakt innimellom opplevdes mer som innblanding enn oppfølging, da de opplevde barnet å tilhøre dem.

Behovet for barneverntjenestens autoritet ble også trukket frem fra fosterforeldrene. Mest nyttig syntes dette å være angående regulering og organisering av samvær og kontakt mellom barnet og foreldrene. Dette var et følsomt og vanskelig tema for fosterforeldrene. Det var vanskelig når deres eget barn ikke var skikket for å møte barnebarnet, og det var krevende å være den som satte grenser for å beskytte barnebarnet i denne sammenhengen. Flertallet av fosterforeldrene sa at de opplevde barneverntjenesten som støttende vedrørende regler for samvær. Det ble sagt at de var enige med barneverntjenesten om reglene, men at barneverntjenesten frontet beslutningene, og slik beskyttet de både fosterforeldrene og barnet. Fosterforeldre mente barneverntjenesten hadde vært en støtte i slike situasjoner, og barneverntjenestens tydelighet på dette området ble verdsatt. Fosterforeldrene fortalte om sin lojalitet til barneverntjenesten. Det ble formidlet at barneverntjenesten hadde tillit, og at den var fortjent.

Maktaspektet, barneverntjenestens autoritet og mandat og den lojaliteten fosterforeldrene hadde til barneverntjenesten, fremstår som motsetningsfylte begrep. Når fosterforeldrene likevel formidler så sterk lojalitet til barneverntjenesten, virker det som om fosterforeldrene har funnet en form hvor de kan utøve sin rolle og ivaretagelse av barnebarnet innenfor rammene barneverntjenesten tilbyr. Det fremstår som et forhold hvor det er et rimelig balansert bytte hvor begge parter har gjensidig nytte av hverandre (Bjartveit & Kjærstad, 1996). I et systemisk perspektiv vil barneverntjenesten og fosterforeldrene (som i alle menneskelige møter) ha en interaksjon slik at en reaksjon hos den ene parten vil føre til endring hos den andre, vekselvis (Hårtveit & Jensen, 2004). I relasjoner hvor avhengighet og behov for hverandre er avgjørende, kan det inntre regulerende mekanismer for å oppnå balanse, homeostase (Bateson, 2005, s.148). Dette kan være en måte å forstå forholdet mellom barneverntjenesten og fosterforeldre på.

6 Avsluttende del

Dette er studiens avsluttende del. Her presenteres implikasjoner for praksis og forskning. Til sist presenteres studiens avsluttende kommentarer.

6.1 Implikasjoner for praksis

Denne studien viser relasjonenes store betydning. Det var tydelig at relasjonene, mellom besteforeldrene som var fosterforeldre for sine barnebarn og barneverntjenesten, hadde svært mye å si for hvordan fosterforeldrene opplevde oppfølgingen de fikk. Samtlige informanter var også opptatt av de holdningene de som fosterforeldre ble møtt med. Det var viktig å bli møtt med respekt, åpenhet og ydmykhet av et barnevern som viste sensitivitet og hensyntaken til dem. I tillegg var samarbeidsklimaet mellom dem som fosterforeldre og barneverntjenesten av stor betydning. Tillit og engasjement var vesentlige faktorer for et godt samarbeid. Det asymmetriske maktforholdet som ligger til grunn for samarbeidet, tillegger hovedansvar for tilretteleggelse av samarbeidsklima hos barneverntjenesten. Ved fokus på en samarbeidende dialogisk innstilling hos barneverntjenesten kan deres holdninger til slektsfosterhjem endres og relasjonene på den måten styrkes. For fosterbarn er relasjonen og samarbeidsklimaet mellom barneverntjenesten og fosterforeldrene vesentlig for gode tiltak og oppfølging.

Fosterforeldrenes utrykte et tydelig behov for at barnverntjenesten hadde kunnskap om deres situasjon og viste dem forståelse. Dette gjaldt spesielt tema knyttet til den «dobbeltrullen» fosterforeldre er i når de er fosterforeldre for egne barnebarn. De er da både fosterforeldre og besteforeldre for fosterbarnet, i tillegg foreldre til et barn som ikke kan være forelder for eget barn. Det er også viktig at barneverntjenesten har kunnskap om de endringene som skjer i familiesystemet som følge av at barnebarnet flyttet til dem. Det er derfor avgjørende at barneverntjenesten tilegner seg kunnskap om det enkelte familiesystemet og systemet som fosterforeldre og barneverntjenesten sammen er deltakere i. Systemteori er i den anledning relevant og kan gi de ansatte et hensiktsmessig teoretisk grunnlag for å forstå de komplekse endringene et familiesystem gjennomgår ved en omsorgsovertakelse, selv innad i familien.

6.2 Implikasjoner for forskning

Fra systemteori er det kjent at endring ett sted i systemet, vil påvirke systemet slik at nye endringer er uunngåelig (De Flon, 2019, s.19). Det hadde derfor vært interessant å undersøke mer om hva som skjer med familiesystemet når et barn flytter «innad» i familien. For de fleste barn/familier vil dette trolig innebære undersøkelse av relasjoner med foreldre, besteforeldre, tanter/onkler og søskenbarn. Hvordan blir rollene påvirket og hva gjør endringene med de eksisterende relasjonene? Ved å få mer kunnskap om de generelle endringene hos familier i slike situasjoner, kunne dette anvendes i de aktuelle familiene som står ovenfor en flytteprosess. Kunnskap om potensielle endringer i familiesystemet ble også fremhevet som noe informantene ønsket mer av. Med en slik kunnskap kunne de vært bedre forberedt på eventuelle utfordringer som kan oppstå.

6.3 Mulige svakheter med studien

Fem informanter deltok i denne studien. Fire av dem hadde høyskole eller universitetsutdanning. Det vites ikke hva slags bakgrunn den femte hadde, men formuleringer og refleksjoner antyder at vedkommende sannsynligvis har en form for høyere utdanning. Gjennom forskning på slektsfosterhjem i Norge har det vært flere funn som har vist at slektsfosterforeldre har hatt et noe lavere utdanningsnivå, yrkesdeltakelse og inntekt sammenlignet med gjennomsnittet for kvinnebefolkningen i Norge og for ordinære fosterhjem (Holtan, 2002; Holtan & Thørnblad, 2009; Backe Hansen, Havik & Grønningsæter 2013 i Holtan mfl., 2020 s.107). Således er ikke informantene i denne studien å anse som representative.

Det var ønskelig fra min side at informantene skulle representeres av både kvinner og menn. I tillegg ønsket jeg at de hadde minimum erfaring som fosterforeldre på ett år. Det viste seg at de tre kvinnene hadde vært fosterforeldre i flere år. De to mennene hadde begge vært fosterforeldre i underkant av ett år. Det ble derav en kjønnskjevhet med hensyn til erfaring. De tre kvinnene fremstod som mer reflekterte over flere tema, med flere eksempler og mer erfaringsbakgrunn enn mennene. Dette kan handle om kjønn, men trolig mest om deres erfaring som fosterforeldre. Det førte til at kvinnene er noe mer representert i studiens funn.

Det er et interessant spørsmål hvem som responderer på å delta i en studie. Jeg tror den motivasjonen som ligger til grunn, handler om at de interesserte har oppfatning av at de har noe å bidra med. Begrunnelsene er likevel trolig varierte, kanskje sinne og frustrasjon, eller erfaring de ønsker å dele. Jeg vil tro at informantene i denne studien har en viss trygghet og kanskje stolthet i rollen som gir dem selvfølelse til å «takke ja». De som sliter, kan være fylt med skam eller bebreider seg selv at deres egne barn ikke kan være foreldre, og er trolig ikke de som har meldt seg frivillig som informanter. Det kan være en svakhet ved studien at det er de som har et best forhold til barneverntjenesten som har meldt seg som informanter. Dette er en antakelse, og ikke noe jeg vet med sikkerhet.

Informantene fikk informasjon om at jeg arbeider i en kommunal barneverntjeneste. Dette kan ha hatt innvirkning på deres svar ved at de har fremhevet det positive i kontakten og samarbeidet med barneverntjenesten. Den bakgrunnen jeg har, har med stor sannsynlighet preget min forforståelse av informantene og deres situasjon. Jeg har derfor vært oppmerksom på dette fra studiens start og drøftet dette gjentatte ganger med veileder. Egen forforståelse kan likevel ha påvirket studien.

6.4 Avsluttende kommentarer

Jeg hadde en forforståelse av at noen fosterforeldre ville nevne slekt og nettverk som de mest betydningsfulle for støtte og oppfølging, mens barneverntjenesten ble sett på som bryderi og lite hjelpsomt. Slik var det imidlertid ikke. Støtten de fikk fra barneverntjenesten og relasjonen mellom dem og barneverntjenesten hadde betydning. Noen fosterforeldre hadde arbeidet for at barnebarnet skulle ha gode relasjoner til slekt og nettverk, og for noen fungerte det tilfredsstillende. Andre hadde lite støtte og hjelp fra familie/slekt, noen ingen, og for enkelte var det mest konfliktfylt. Flere fosterforeldre var nokså alene om oppdraget.

Det er til ettertanke at barneverntjenesten beskrives som så viktige for fosterforeldrene. Det er et ønske og et håp at barneverntjenesten kan klare å ta inn over seg denne betydningen slik at de kan være gode samarbeidspartnere. Ut fra dette er det viktig at barneverntjenesten er seg bevisste hvor avgjørende det er for fosterforeldrene at de opplever seg hørt og møtt med respekt. Det er viktig for barnas behov og fremtid, at fosterforeldre og barneverntjeneste har et konstruktivt samarbeid.

Litteraturliste

- Andersen, C. U. (2013). Fra kjernefamilie til stjernefamilie. Ekspertenes makt og nettets motforestillinger. I J. Lorentzen & W. Mühleisen. (red.), *Å være sammen: Intimitetens nye kulturelle vilkår* (s.29-55). Oslo: Akademika forlag
- Anderson, H. (2003). *Samtale, sprog og terapi*. København: Hans Reitzlers Forlag.
- Anderson, H. (2019). Samarbeidende-dialogisk familieterapi. I L. Lorås & O. Ness (red.). *Håndbok i familieterapi* (s.199-212). Bergen: Fagbokforlaget
- Anderson, H., Vedeler, A. H. & Bertelsen, B. (2017). En samarbeidsbasert dialogisk tilnærming til parterapi. I O. Ness (red.). *Håndbok i parterapi* (s.273-283). Fagbokforlaget
- Backe-Hansen, E., Havik, T. & Grønningsæter, A.B (red.). *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. NOVA-rapport 16/13
- Bagge, R. (2007). *Refleksjoner omkring begrepet ikke-vitende posisjon*. Fokus på familien, 2007 (2), s.113-126.
- Bagge, R. (2011). *Hvordan bruke forforståelsen når jeg ikke kan vite noe om den andre?* Fokus på familien, 2011 (1)
<https://www-idunn-no.ezproxy.vid.no/fokus/2011/01/art07>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Bateson, G. (2005). *Mentale systemers økologi. Steps*. København: Akademisk Forlag
- Bjartveit, S. & Kjærstad, T (1996). *Kaos og kosmos*. Otta: Steinar Bjartveit og Trond Kjærstad og Kolle Forlag
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag

- Brandtzæg, I., Smith, L. & Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparasjoner. Tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- De Flon, H. (2019). Hva er familieterapi? I L. Lorås & O. Ness (red.). *Håndbok i familieterapi*. (s.15-24). Bergen: Fagbokforlaget
- Dyrnes, E.L. (2018). *Fostermødres fortellinger om oppdraget som slektsfosterhjem – en diskursanalytisk tilnærming*. Masteroppgave. VID
- Farstad, M. (2016). *Skam*. Cappelen Damm Akademisk
- Foucault, M. (2000). *Galskapens historie – i opplysningens tidsalder*. Bokklubben Dagens Bøker: Bokklubbens kulturbibliotek (org. tittel: *Folie et derasion* (1961).)
- Fosterhjemsforskriften (2003). Forskrift om fosterhjem. (FOR-2003-12-18-1659). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-12-18-1659>
- Gergen, K.J. (2010). *En invitasjon til sosial konstruksjon*. København: Forlaget Mindspace.
- Haaland, B.H. (2013). *Veien blir til mens vi går den*. Masteroppgave. HEMIL-senteret. Universitetet i Bergen.
- Holmgren, A. (2019). *Komplekse traumers psykologi – beretninger om det ubærlige*. DISPUK Forlag
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Doktoravhandling. Universitetet i Tromsø.
- Holtan, A., Thørnblad, R. & Skoglund, J. (2020). *Slektsfosterhjem – mellom barnevern og familie*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Hårtveit, H. & Jensen, P. (2004). *Familien pluss èn. Innføring i familieterapi*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P.A & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 5.utgave. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Johnsen, A. & Torsteinsson, V.W. (2012). *Lærebok i familieterapi*. Oslo: Universitetsforlaget

- Krogh, T. (2014). *Hermeneutikk. Om å forstå og fortolke*. 2.utgave.
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Kommunenes sentralforbund (KS). Hentet fra
<https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnevern/veiledende-satser-for-fosterhjem-og-besokshjem/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3.utgave.
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Lundby, G. (1998). *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Tano Aschehoug
- Personopplysningsloven (2018). Lov om behandling av personopplysninger. (LOV-2018-06-15-38). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-15-38>
- Poehlmann, J. (2003). *An attachment perspective on grandparents raising their very young grandchildren: implications for intervention and research*. *Infant Mental Health Journal*, Vol.24 (2), s.149-173. <https://doi.org/10.1002/imhj.10047>
- Powell, P., Cooper, G., Hoffman, K. & Marvin, B. (2015). *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Prop.106L (2012-2013). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i barnevernloven*.
- Schofield, G. & Beek, M. (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*. London: BAAF (British Association for Adoption & Fostering)
- Schofield, G. & Beek, M. (2007). *Å bli en trygg base – skisse til en tilknytningsbasert modell for omsorg i fosterhjem*. *Fosterhjemskontakt* 2007 (2), s.11-16
- Skårderud, F. (2001). *Skammens stemmer – om taushet, veltalenhet og raseri i behandlingsrommet*. *Tidsskriftet den norske legeforening*. 20. mai 2001, 121:1613-7

- Smith, J.A., Flowers, P & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*. London: SAGE Publications Inc
- Sundt, H. (2012). *Slektsfosterhjem I Norden – opplæring og oppfølging*. Nordic Foster Care Association (NOFCA), Oslo: NOFCA
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4.utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Watzlawick, P., Weakland, J. & Fisch, R. (1980). *Forandring. Prinsipper for hvordan problemer oppstår og hvordan de løses*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Wennweberg, T. (2011). *Vi er våre relasjoner: om tilknytning, traumer og dissosiasjon*. Arneberg
- Ølgaard, B. (2004). *Kommunikation og økomentale systemer. En introduktion til Gregory Batesons forfatterskab*. 3.utgave. København: Akademisk Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1

Semistrukturert intervju, intervjuguide

Intervju med besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn

Problemstilling:

Hvordan opplever besteforeldre som er fosterforeldre at deres behov for støtte og oppfølging ivaretas?

1. Hvor lang erfaring har du som fosterforelder?
2. Hvilke tanker hadde du om behov for hjelp og støtte for å ivareta barnet før det flyttet til deg/dere? (f.eks. materielt, økonomisk, avlastning, veiledning, kurs...)
3. Hvordan har dine vurderinger og tanker om hjelp og støtte vist seg å stemme?
 - a) Dersom noe har vært annerledes, hva?
 - b) Dersom noe var annerledes, hva gjorde det vanskelig å vite om det på forhånd?
 - c) Hvem tenkte du/forventet du skulle hjelpe til med barnet?
 - d) Kunne barneverntjenesten bidratt med noe før barnet flyttet inn, slik at hjelp og støtte hadde vært mer hensiktsmessig? I så fall hva?
4. Hva slags hjelp og støtte har du/dere fått for å ivareta barnet?
 - a) Har hjelp- og støttetiltak endret seg over tid, i så fall hvordan?
 - b) Hvem har gitt hjelp (roller, institusjon etc.)?
 - c) Har det vært riktig og nyttig hjelp, hvordan?
 - d) Har du tenkt at det er annen støtte som hadde vært mer nyttig, hva kunne i så fall det ha vært?
 - e) Hvordan har du som fosterforelder blitt lyttet til og tatt på alvor dersom du har bedt barneverntjenesten om hjelp og støtte?
 - f) Hvordan vil du beskrive samarbeidet med barneverntjenesten?
 - g) Er det andre som har blitt direkte berørt av at barnebarnet ditt har flyttet til deg, og som har fått hjelp eller støtte, eller som burde fått det?
5. Hvilke forventninger opplever du det stilles til deg som fosterforelder?
 - a) Fra deg selv?
 - b) Fra barnets foreldre og familien ellers?
 - c) Fra folk og «samfunn»?

- d) Fra barneverntjenesten?
-
- 6. Hva slags oppfølging bør besteforeldre som er fosterforeldre bli tilbudt?
 - a) Hva tenker du er det viktigste i oppfølgingen fra barneverntjenestens side?
 - b) Ut fra gode eller dårlige erfaringer; hva er viktig for barneverntjenesten å gjøre eller ikke gjøre når det gjelder oppfølging?
 - c) Hva er ditt beste råd til barneverntjenesten når det gjelder oppfølging av besteforeldre som er fosterforeldre for egne barnebarn?
 - d) Tror eller mener du, at besteforeldre som er fosterforeldre trenger annen oppfølging enn andre fosterforeldre, eventuelt mer eller mindre oppfølging?
-
- 7. Til slutt – er det noe du ønsker å tilføye, noe du ikke fikk snakket om, eventuelt noe som dukket opp underveis?

Vedlegg 2

Sendes til kommunal barneverntjenesten og Bufetat, og ber dem sende det videre til aktuelle kandidater som kan tenkes å delta i prosjektet.

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I MASTERPROSJEKT

VEDRØRENDE

«Å være besteforeldre og fosterforeldre – hva er god oppfølging?»

Problemstilling: Hvordan opplever besteforeldre som er fosterforeldre at deres behov for støtte og oppfølging ivaretas?

Ansvarlig student: Astrid Eide

Veileder: Elin Endresen Helle, tlf: 95860465

Prosjektansvarlig: Lennart Lorås, lennart.loras@hvl.no, tlf: 98422113

Stuedsted: VID Vitenskapelige Høyskole, Avd. Diakonhjemmet, Oslo

Personvernombud VID: Nancy Yue Liu, tlf: 93856277
personvernombud@vid.no, nancy.yue.liu@diakonhjemmet.no

Studieretning: Mastergradstudie i familierapi og systemisk praksis

Jeg er i gang med et mastergradsprosjekt hvor jeg ønsker å finne ut mer om hvordan besteforeldre som er fosterforeldre opplever at de blir ivaretatt og fulgt opp. Det har i de senere årene blitt stadig mer vektlagt at barn som ikke kan bo med sine foreldre, skal flytte til slekt og nettverk. Jeg ønsker derfor å vite mer om hvordan dette fungerer og hva som skal til for at det skal bli best mulig, både for barnet og for de som påtar seg oppgaven som omsorgspersoner. Jeg arbeider selv med veiledning til fosterforeldre, som familierapeut i tiltaksavdelingen i Stavanger barneverntjeneste.

Prosjektet er en kvalitativ forskningsstudie, og det innebærer intervjuer med ca. fem fosterforeldre, en om gangen. Jeg henvender meg til kommunale barneverntjenester og Bufetat, «I tjukkaste slekta», slik at de sender denne informasjonen videre til aktuelle fosterforeldre. Det er slik dere har fått denne forespørselen.

Jeg ønsker å intervjuere fosterforeldre av begge kjønn som er besteforeldre til fosterbarnet. Jeg ønsker at de skal ha vært fosterforeldre i minimum ett år.

Deltakelse er frivillig, og man kan trekke seg fra deltakelse uten begrunnelse når som helst i prosessen. Personopplysninger som foreligger i datamaterialet skal etterfølge Vitenskapelige høyskole (VID) sine interne rutiner for datasikkerhet. Prosjektet er meldt til NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Deltakernes rettigheter etter loven er følgende:

Så lenge man kan identifiseres i datamaterialet, har man rett til:

- *innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,*
- *å få rettet personopplysninger om deg,*
- *få slettet personopplysninger om deg,*
- *få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet)*
- *å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.*

All informasjon, dvs. intervjuet, blir kun brukt til dette forskningsprosjektet. Intervjuet vil vare i maks 1,5 time. Intervjuet vil bli tatt opp på lydbånd. Det er bare jeg som kommer til å høre dette opptaket i prosessen med å transkribere intervjuet (gjøre om til tekst), og lydopptak vil ikke gå på bekostning av taushetsplikt eller personvern. Etter at prosjektet er ferdig vil alle opplysninger om deltakerne bli slettet, og **datamaterialet skal anonymiseres ved prosjektslutt.**

I prosjektperioden vil alt innsamlet materiale, både elektronisk og utskrevet tekst, oppbevares innelåst. På alle elektroniske instrumenter vil det være tastelås/kode, og det vil kun være jeg som har tilgang til dette.

Jeg håper at du som har fått denne henvendelsen, finner det interessant å delta, og ber deg ta direkte kontakt med meg pr. telefon, sms eller e-post.

Basert på henvendelser fra interesserte, vil det gjøres et utvalg.

Samtlige interesserte får tilbakemelding.
Prosjektet er planlagt ferdigstilt juli 2020.

Mvh.

Astrid Eide

Astrid Eide, Persokkrossen 7c, 4046 Hafrsfjord

Mobil: 934 68 530

E-post: astrid.eide64@gmail.com / astrid.eide@stavanger.kommune.no

Vedlegg 3

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt informasjon om masterprosjektet «**Å være besteforeldre og fosterforeldre – hva er god oppfølging?**» og samtykker til å delta i prosjektet.

Jeg samtykker i at uttalelser fra intervjuet kan refereres (siteres) i masteroppgaven og i eventuelle artikler og presentasjoner i forbindelse med prosjektet. Jeg gir også tillatelse til at prosjektets veileder, som også er underlagt taushetsplikt, kan få lese materialet.

Selv om jeg har bekreftet at jeg frivillig vil delta i prosjektet nå, kan jeg på ethvert tidspunkt trekke meg uten begrunnelse og også be om at innsamlede data slettes.

Ved prosjektets avslutning vil alt datamateriale anonymiseres.

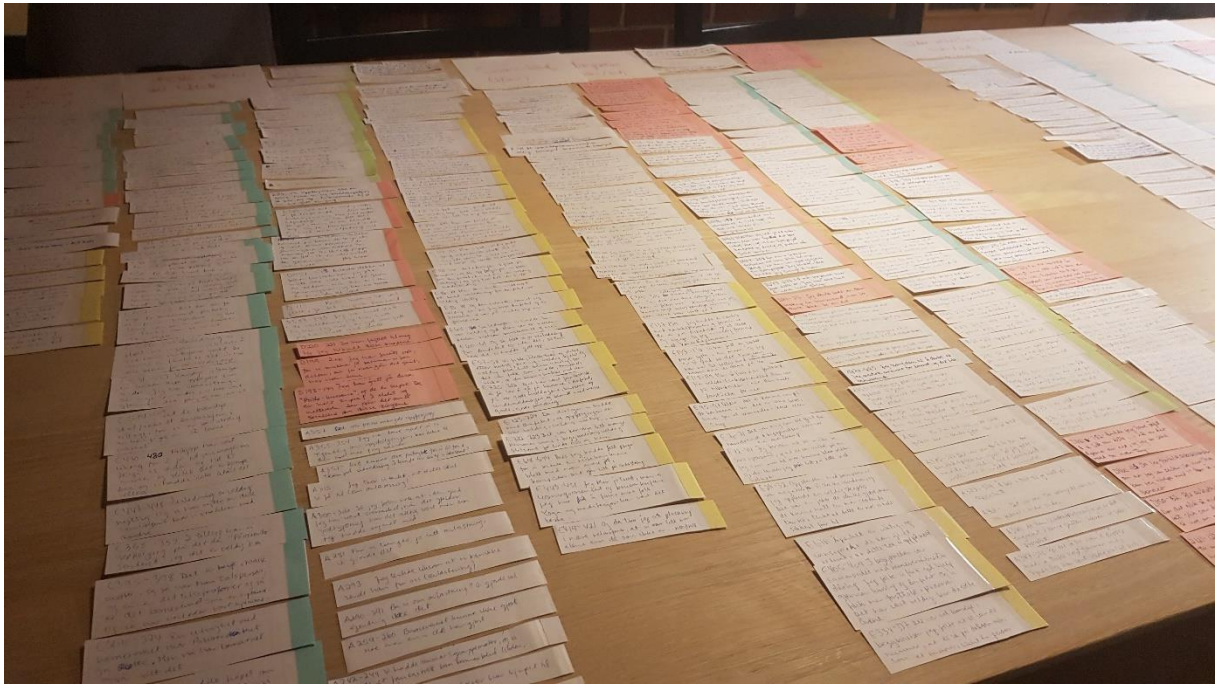
Sted:

Dato:

Underskrift:

Vedlegg 4

Foto av koder i analyseprosessen.

Vedlegg 5

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Å være besteforeldre og fosterforeldre

Referansenummer

416908

Registrert

18.06.2019 av Astrid Reidun Eide - astrid.eide64@gmail.com

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høgskole / Fakultet for helsefag / Fakultet for helsefag Oslo

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Lennart Lorås, lennart.loras@hvl.no, tlf: 98422113

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Astrid Eide, astrid.eide64@gmail.com, tlf: 93468530

Prosjektperiode

24.06.2019 - 31.12.2020

Status

30.07.2020 - Vurdert

Vurdering (2)

30.07.2020 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 30.07.2020.

Vi har nå registrert 31.12.2020 som ny sluttdato for behandling av personopplysninger.

NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

19.08.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 19.08.2019, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

Utvalget har taushetsplikt. NSD bemerker at det under intervjuet dermed ikke skal stilles spørsmål relatert til taushetsbelagt informasjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.07.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Hansen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)